

Агора.

Журнал соціальних наук
Періодичне рецензоване
наукове видання
УДК 316+32+35

Свідоцтво

*про державну реєстрацію
друкованого засобу
масової інформації
КВ 25191-15131Р
від 08.06.2022 р.*

*Журнал
засновано 2023 року
Виходить двічі на рік*

Засновник і видавець

Національний університет
“Острозька академія”
www.oa.edu.ua

Адреса редакції:

вул. Семінарська, 2,
м. Острог, 35800, Україна
Тел.: 38 (03654) 2-29-49
e-mail: agora@oa.edu.ua

Агора.

Журнал соціальних наук

**Випуск 1, № 1
2023**

Agora.

Social Sciences Journal

**Volume 1, Issue 1
2023**

Національний університет
“Острозька академія”
2023

Головний редактор:

Віталій Лебедюк, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри національної безпеки та політології Національного університету "Острозька академія", керівник Аналітичного центру "Школа політичної аналітики ПОЛІС"
ORCID: 0000-0001-6308-6778

Редакційна колегія:

Юрій Мацієвський, доктор політичних наук, професор, керівник Центру політичних досліджень Національного університету "Острозька академія"
ORCID: 0000-0001-9637-0572

Тетяна Сидорук, докторка політичних наук, професорка, керівниця Центру європейських досліджень Національного університету "Острозька академія"
ORCID: 0000-0002-7468-7672

Анатолій Худолій, доктор політичних наук, професор кафедри англійської філології Національного університету "Острозька академія"
ORCID: 0000-0001-8144-126X

Дмитро Шевчук, доктор філософських наук, професор, проректор із науково-педагогічної роботи Національного університету "Острозька академія"
ORCID: 0000-0001-5609-2600

Наталія Малиновська, кандидатка політичних наук, ст.викладачка кафедри національної безпеки та політології Національного університету "Острозька академія"
ORCID: 0000-0002-2333-8480

Томаш Стемпневський, доктор політичних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин Люблінського католицького університету Івана Павла II, заступник директора Інституту Центральної Європи з питань досліджень та аналітики (Люблін, Польща)
ORCID: 0000-0002-4581-5145

Editor-in-Chief

Vitalii Lebediuk, Ph.D., Associate Professor at the Department of National Security and Political Science of The National University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine), Head of The School of Political Analysis "POLIS".

Editorial Board

Yurii Matsiievskiy, Doctor of Political Sciences, Professor of Political Science at The National University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine), Head of The Center for Political Research of Ostroh Academy

Tetiana Sydoruk, Doctor of Political Sciences, Professor at The National University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine), Head of The Center for European Studies

Anatolii Khudolii, Doctor of Political Sciences, Professor at The National University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine)

Dmytro Shevchuk, Doctor of Philosophy, Professor at The National University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine)

Nataliia Malynovska, Ph.D., Senior Lecturer at the Department of National Security and Political Science of The National University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine)

Tomasz Stepniewski, Dr Hab., Professor at the Department of Political Science and International Affairs of the John Paul II Catholic University of Lublin (Lublin, Poland), Deputy Director of Institute of Central Europe for Research and Analyses

Редакція журналу

Віталій Лебедюк, відповідальний редактор журналу

Зоя Столяр, літературний редактор

Наталія Крушинська, технічний редактор

Юрій Коцюк, адміністратор вебресурсу

*Адреса електронної пошти для листування з авторами: agora@oa.edu.ua
Офіційний сайт видання: <https://journals.oa.edu.ua/agora>*

Журнал “Агора. Журнал соціальних наук” розміщують на платформі “Наукова періодика України” з використанням відкритого доступу Open Journal Systems (OJS), в Національному репозитарії академічних текстів, у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАН України; має власний профіль у Google Scholar.

Здійснюють обов’язкове розсилання періодичного видання відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 року № 608 “Про порядок доставляння обов’язкових примірників документів”.

DIGITAL OBJECT IDENTIFIER
DOI: 10.25264/26.01.2023-1/1

Журнал підтримує політику відкритого доступу (Open Access).
Статті в журналі перевіряють на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення UniCheck.

За достовірність інформації та статистичних даних, що містяться в опублікованих матеріалах, відповідають автори.

Передрук можливий за умови покликання на автора і видання.

*Рекомендовано до друку та оприлюднення в мережі “Інтернет”
на засіданні вченої ради
Національного університету “Острозька академія”
(протокол № 9 від 26.01.2023 р.)*

The project is implemented as part of the post-secondary activities of the Lane Kirkland Program, administered by the Leaders of Change Foundation and funded by the Polish-American Freedom Foundation.

© Автори статей, 2023
© Національний університет
“Острозька академія”, 2023

ЗМІСТ

Віталій Лебедюк СЛОВО ДО ЧИТАЧА.....	5
--	---

Дослідницькі статті

Юлія Сасовська ЧИННИКИ ОДНОСТАЙНОСТІ ГОЛОСУВАННЯ ФРАКЦІЙ У ПАРЛАМЕНТІ УКРАЇНИ (VIII ТА IX СКЛИКАНЬ).....	7
---	---

Богдан Сітарський ПОЛІТИЧНИЙ ВПЛИВ НА РЕФОРМУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	29
--	----

Євген Синчук ДИНАМІКА ІДЕНТИЧНОСТІ РОСІЙСЬКОМОВНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ТА ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ.....	47
--	----

Ганна Охріменко АНАЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ЯКІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ: ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД.....	61
---	----

Рецензії

Дмитро Шевчук ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ МІСТА.....	73
---	----

CONTENTS

Vitalii Lebediuk TO OUR READERS.....	5
--	---

Research articles

Yuliia Sasovska FACTORS OF COHESION AMONG FACTIONS IN THE PARLIAMENT OF UKRAINE (VIII, IX CONVOCATION).....	7
--	---

Bohdan Sitarskyi POLITICAL IMPACT ON THE DECENTRALIZATION REFORM IN UKRAINE.....	29
--	----

Yevhen Sychuk THE DYNAMICS OF IDENTITY OF RUSSIAN-SPEAKING CITIZENS OF UKRAINE BEFORE AND AFTER THE REVOLUTION OF DIGNITY.....	47
---	----

Ganna Okhrimenko ANALYTICAL CULTURE AND QUALITY OF INFORMATION IN THE ACTIVITIES OF THE MANAGER OF THE INFORMATION AND COMMUNICATION SPHERE IN UKRAINE: A PROJECT APPROACH.....	61
--	----

Reviews

Dmytro Shevchuk IN THE FACE OF THE CITY.....	73
--	----

Слово до читача

Перед Вами перший номер рецензованого наукового видання кафедри національної безпеки та політології Національного університету “Острозька академія” – журналу “Агора. Журнал соціальних наук”. Ідея створення журналу виникла під час перебування на стипендійній програмі *The Lane Kirkland Research Scholarship Program* в Університеті Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Польща). Основна мета журналу полягає в заохочуванні потенційних авторів до публікації оригінальних статей з акцентом на методології дослідження. Аналіз більшості публікацій дозволяє стверджувати про наявність певної закономірності: слабка методологія породжує псевдодослідження. Таким чином ми прагнемо бути майданчиком для публікації належної якості досліджень.

Журнал сприятиме розвитку соціальних наук та публікації результатів міждисциплінарних наукових досліджень на стику політології, соціології, політичної географії, міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій. Пріоритет надано емпіричним дослідженням подій в окремих країнах, а також порівняльному аналізу між країнами та дослідженнями. Географічно журнал сфокусований на весь посткомуністичний регіон, включно з Центральною та Східною Європою, а також рештою країн колишнього Радянського Союзу. Також у розділі “Симпозіум” журнал друкує рецензії на книги в галузі соціальних наук, що вийшли друком впродовж останнього року, та публікує оглядові статті, присвячені більш короткому аналізу конкретних подій. У журналі не публікуємо статті, які здебільшого є партійними маніфестами, поверховим аналізом політики або написані здебільшого для аудиторії абстрактних теоретиків чи вузькоспеціалізованих методистів. До розгляду приймаємо дослідження українською, англійською та польською мовами. Журнал підтримує політику відкритого доступу (Open Access) за визначенням BOAI, перевіряє надіслані публікації на наявність запозичених частин за допомогою програми UniCheck та дотримується політики анонімного рецензування.

Видання адресовано науковим співробітникам, науково-педагогічним працівникам, аспірантам та студентам, а також широкому колу читачів, що цікавляться сучасними проблемами з різних галузей соціальних наук.

Проект реалізовано в межах постстипендіальної діяльності Програми Лейна Кіркланда, яку адмініструє Фонд “Лідери змін” та фінансує Польсько-американський фонд свободи.

Віталій ЛЕБЕДЮК,
головний редактор журналу

Дослідницькі статті

RESEARCH ARTICLES

УДК 323.233(477)

ЧИННИКИ ОДНОСТАЙНОСТІ ГОЛОСУВАННЯ ФРАКЦІЙ У ПАРЛАМЕНТІ УКРАЇНИ (VIII ТА IX СКЛИКАНЬ)

Юлія Сасовська^{а,*}

^аЦентр східноєвропейських студій, Варшавський університет, Варшава, Польща

Анотація

Дослідження ґрунтується на вивченні фракційної одностайності в парламенті України VIII та IX скликань та чинників, що її визначають. Також із використанням теорії графів окреслено неформальні зв'язки всередині кожної з фракцій та депутатських груп обраних скликань. Саме на основі результатів поіменних голосувань за реформаторські законопроекти було визначено показники одностайності із застосуванням індексу Хікса, відповідно вказано ті фракції парламенту України VIII та IX скликання, які найбільш одностайно та найменше підтримують реформаторські законопроекти, а також визначено, яких саме сфер ці законопроекти стосуються. Підтверджено теорію, що саме від характеру законопроекту залежить подальша одностайність фракції щодо ухвалення його, а також те, що децентралізація у фракціях призводить до значно нижчого рівня одностайності. Неабияку роль у цьому процесі відіграє чинник наявності спільних інтересів у парламентарів. Емпірично підтверджено, що бізнес-інтерес є орієнтиром для деяких народних обранців у прийнятті відповідних законопроектів. Визначено, які саме фактори були визначальними в період діяльності VIII та IX скликання: вік народних депутатів, політичний досвід, неприналежність до ФПГ, приналежність до фракції. Цінність отриманих результатів полягає у знаходженні найважливіших характеристик парламентарів, які сприятимуть (з певною ймовірністю) підтримати альтернативу “за” під час голосування за реформи та візуалізації наявних мереж зв'язків всередині кожної з фракцій та депутатських груп обраних скликань.

Ключові слова:

фракційна єдність, одностайність, голосування за реформаторські законопроекти, мережі неформальних зв'язків

^{*}адреса до кореспонденції:

yuliia.sasovska@gmail.com

ORCID:

0000-0001-5995-6769

Історія статті:

Надійшла 29.08.2022

Прийнята 22.10.2022

Зміст цієї роботи може бути використаний на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0). Будь-яке подальше розповсюдження цієї роботи повинно містити покликання на автора(ів) та назву роботи, покликання на журнал та DOI.

Вступ. Діяльність депутатських фракцій відіграє досить важливу роль в ухваленні рішень у парламенті, чим впливає на ефективність роботи цього законодавчого органу влади. Депутатська фракція – це група депутатів парламенту,

об'єднаних на основі партійної приналежності. Варто також враховувати депутатські групи, окрім депутатських фракцій, адже це – об'єднання парламентарів на позапартійній основі, метою яких є відстоювання власних поглядів та переконань. В українському парламенті сформована монобільшість – більшість фракції “Слуга народу” (кількісний склад – 242 народних депутати станом на 29.08.2019), проте навіть попри таку високу представленість партії в парламенті, існує низка проблем у її діяльності, що значною мірою впливають на ефективність законодавчого органу влади. Скликання попередніх років хоч не відзначались однією численною фракцією, але діяльність народних депутатів часто суперечить рішенню фракції. Однією з причин, яка може на це впливати, можна вважати відсутність фракційної згоди, що передбачає одностайне голосування. Дослідники звертають увагу в основному на ролі лідера фракції, акцентуючи на терміні “дисциплінованість”. Дж. Кері наводить чимало аргументів, що часто ця дисциплінованість залежить від авторитету лідера конкретної фракції чи депутатської групи [12]. Такі дослідники, як Л. Нуньєс та К. Клоз, О. Іванюк, Л. Франк наголошують на важливості ідеологічного чинника, суть якого полягає в тому, що еліти сконсолідовані навколо однієї спільної ідеології та цінностей [17], [19]. Дослідження цих вчених добре пояснюють випадки функціонування парламентів у країнах, де політичний режим є демократичним та стабільним. Натомість, беручи до уваги приклади функціонування законодавчого органу влади, в умовах гібридного режиму, як зазначає Ю. Мацієвський, для українського парламенту є характерними переважання неформальних практик у прийнятті рішень [4]. Це ускладнює не лише дотримання дисциплінованості, але і сам процес прийняття рішень, оскільки за основу беруть приватні інтереси конкретних представників фракції. Аналізуючи результати голосувань народних депутатів за реформаторські законопроекти, важливо з'ясувати, які чинники мали визначальний вплив на одностайність ухвалення рішень у фракціях та депутатських групах VIII та IX скликань українського парламенту.

Мета та завдання. Мета дослідження – визначити основні чинники, що мали вплив на одностайне голосування фракцій та депутатських груп українського парламенту VIII та IX скликань. Досягнення цієї мети передбачало виконання низки завдань, зокрема: застосувати індекс згоди для визначення того, які з фракцій кожного зі скликань (VIII, IX) були найбільш консолідованими; визначити мережні зв'язки (зв'язки співпраці) між депутатами фракцій VIII та IX скликань за допомогою теорії графів; перевірити, чи впливає поділ фракції чи депутатської групи на неформальні групи безпосередньо на одностайність під час ухвалення рішень, а також чи є в цьому контексті визначальними зміст реформістського законопроекту, роль лідера відповідної фракції.

Огляд літератури. Дискусія в літературі, яка існує між дослідниками, пропонує декілька основних тез, яким чином можна визначити консолідованість голосування депутатських фракцій та груп. Так, Джон Кері, американський професор державного управління, наголошує на важливості ролі лідера

у фракції, проте при цьому він послуговується саме терміном “дисципліна” [12]. Функції такого лідера полягають у нав’язуванні певних рішень політичним акторам, при цьому лідер може застосовувати ряд стимулів, що спонукатимуть до підтримки тих рішень (чи то голосування), які є пріоритетними для лідера. Дослідники радять звертати увагу не лише на певну дисциплінованість, дотримуватися якої часто може закликати лідер депутатської фракції, але й на поняття консолідованого голосування, адже саме воно дає змогу оцінити, який відсоток депутатів не підтримує своїх колег по фракції. Л.Епштейн вважає, що консолідованість можлива в тому випадку, коли всі представники фракції керуються певними спільними інтересами, тобто можна вважати, що більшість виступає за спільну позицію фракції [16]. Проте за умов гібридного політичного режиму, де прослідковують різні неформальні практики, як описує це у своєму дослідженні Ю.Мацієвський, ухвалення рішень відбувається на основі певних приватних інтересів, які можуть мати на меті представники фракцій чи депутатських груп [4]. Враховуючи те, що єдність можуть визначати спільні інтереси, на неї безпосередньо можуть впливати й індивідуальні інтереси кожного з парламентарів, часто можна спостерігати ситуацію, коли голосування не є узгодженим, адже чимало депутатів займає позицію не підтримувати певні законопроекти або ж утримуватися від голосування. Чинниками, що впливають на це, є інтерес, який має депутат, а також характер законопроекту, на чому наголошують експерти аналітичної платформи VoxUkraine, які започаткували проєкт “ККД народного депутата” [3]. Поділ законопроектів на реформаторські та антиреформаторські дозволяє визначити, як кожен із народних обранців підтримує реформи, а проти яких проявляє найбільшу непідтримку. Експерт громадського руху ЧЕСНО О.Саліженко детально вивчав вплив утворених неформальних груп всередині фракції “Слуга народу” на консолідованість голосування [9]. На основі результатів голосувань перших місяців роботи 9-го скликання, враховуючи саме маркерні голосування (до них віднесено низку законопроектів, на важливості яких наголошував В.Зеленський та представники партії “Слуга народу”), автор робить висновки, що така “фракційна децентралізація” призводить до саботування окремих рішень, адже тенденція полягає в тому, що депутати, яких вважають потенційними учасниками неформальних груп або ж відсутні, голосують проти або не голосують узагалі.

Методи дослідження. Основою дослідження були кількісні методи. Беручи до уваги перелік відібраних згідно з методологією VoxUkraine реформістських законів та використовуючи результати поіменних голосувань за ці закони (взяті з порталу Rada4You), було визначено індекс згоди Хікса (коли індекс дорівнює 1, це свідчить, що голосування відбувається найбільш консолідовано, якщо ж прямує до 0, то фракція або депутатська група є розділеними в голосуванні між трьох альтернатив) [18]. Визначення індексу Хікса є важливим, проте знання самого значення ще не дає змоги відповісти на питання про конкретні чинники, які можуть впливати на однотайність у парламенті. Щоб з’ясувати наявність зв’язків між залежною та незалежними змінними,

а також оцінити те, яким є цей зв'язок, застосовують побудову регресійних моделей [20]. З побудовою конкретної регресійної моделі можна виявити чинники, що найбільше впливають на одностайність ухвалених рішень. Мультиноміальну логістичну регресію використовують, коли залежна змінна не дихотомічна (як за бінарної), а номінальна з більше ніж 2 категоріями, тоді як незалежні змінні можуть бути тільки категоріальні. Враховуючи, що наші змінні є саме категоріальними, це уможливило застосування цієї регресії. Такі змінні, як Laws (Підтримка реформістських законів) розглянуто як залежну змінну, а всі інші – як незалежні змінні (фактори). У моделі мультиноміальної логістичної регресії для кожної категорії залежної змінної будують рівняння бінарної логістичної регресії. При цьому одна з категорій залежної змінної стає опорною (еталонною), а всі інші категорії порівнюють із нею. З використання статистичної програми SPSS, це визначають за допомогою тесту відношень правдоподібності, відповідно це така перевірка, наскільки дані є допасованими до цієї моделі. Також за допомогою теорії графів було визначено зв'язки співпраці між депутатами обраних скликань.

Результати дослідження. Використання поняття “одностайність” є найкращим для розуміння того, яким є рівень підтримки реформістських законопроектів, оскільки цим поняттям можна окреслити поведінку парламентарів всередині фракцій та депутатських груп у підтримці того чи того законопроекту. Західні дослідники вживають поняття “дисциплінованість”, “консолідованість”, “одностайність”. У контексті цього дослідження більш слушним є використання поняття “одностайність”, оскільки використання терміна “дисциплінованість” передбачає вивчення лише окремих зв'язків між лідером відповідної фракції чи депутатської групи та її представниками, зокрема тих зв'язків, у яких прослідковують нав'язування волі лідера, заклики до підтримки чи непідтримки відповідних рішень.

Досить важливим у вивченні одностайності було використання саме математичних показників, оскільки це дає змогу більш детально пояснити певні тенденції та явища щодо того, яким чином досягнуто цієї одностайності. Для визначення фракційної єдності в парламенті було застосовано індекс Хікса. Індекс визначено на основі результатів голосувань представників партії за різні законодавчі документи з урахуванням таких альтернатив, як “за”, “проти”, “утримався”. Значення дорівнює частці (різниці максимального показника серед трьох можливих ініціатив та поділеної попередньо навпіл різниці суми всіх альтернатив і максимального показника серед усіх ініціатив) та сумою голосів, які були подані за кожен з альтернатив. Найменш виражена одностайність всередині партії буде близькою за значенням до нуля, а найбільш одностайні партії досягають значення одиниці [18].

$$\text{Hix Index of Agreement (HIA)} = \frac{\{YNR\} - 0.5[(Y+N+R) - \{YNR\}]}{(Y+N+R)}, \quad (1)$$

де Y – значення кількості голосів “за”; N – значення кількості голосів “проти”; R – значення кількості голосів “утримався/утрималась”.

Цей індекс було застосовано до тих законопроектів, які аналітичний центр VoxUkraine визначив реформістськими законопроектами. Відповідно до методології цього центру, реформістським вважають той закон, який було оцінено 2 балами зі знаком плюс і вище, а щодо напрямів, які охоплює оцінка, то це п'ять основних напрямів: урядування, державні фінанси, монетарна політика, бізнес-середовище та енергетика [2]. Серед усіх законопроектів VIII скликання оцінку 2 бали і вище отримали 87 законопроектів, прийнятих у період 27 листопада 2014 р. – 29 серпня 2019 р. Фракції VIII скликання ВРУ були представлені таким чином: політична партія “Блок Петра Порошенка”, політична партія “Народний фронт”, політична партія “Опозиційний блок”, політична партія “Об’єднання “Самопоміч”, політична партія “Радикальна партія Олега Ляшка”, політична партія “ВО “Батьківщина”, позафракційні, а також депутатські групи “Відродження” та “Воля народу”.

Варто також звернути увагу на такий аспект, як урахування позафракційних представників парламенту, адже результати поіменних голосувань цих парламентарів також враховано в нашому дослідженні, оскільки досить часто в них спостерігається певна закономірність у підтримці одних реформістських законопроектів і водночас повне ігнорування в голосуванні за відповідні законопроекти, що чітко прослідковується за наявними результатами голосувань та обрахованим індексом Хікса (таблиця 1).

Таблиця 1.

Значення індексу згоди для фракцій та депутатських груп ВРУ VIII скликання

Назва об’єднання	Середнє арифметичне індексу згоди
Народний фронт	0,99
Блок Петра Порошенка	0,97
Фракція Радикальної партії Олега Ляшка	0,97
Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина”	0,95
Об’єднання “Самопоміч”	0,94
Опозиційний блок	0,92
Позафракційні	0,77

Джерело: обрахунки автора.

Тож, як можна побачити з результатів середнього арифметичного значення індексу згоди (індексу Хікса), найбільш консолідованою виявилась фракція політичної партії “Народний фронт”. В основному депутатські групи є не такими одностайними щодо підтримки прогресивних законів, як і фракція політичної партії “Опозиційний блок”, які досить часто відзначаються невідтримкою реформ у країні. Проте показники індексу лише вказують на виявлення одностайності відповідних фракцій та депутатських груп. Більшість проектів законів, які є найбільш підтримуваними серед народних депутатів VIII скликання входять до сфери монетарної системи та бізнес-середовища. Найменш підтримуваними серед народних депутатів VIII скликання були законопроекти, які входять до сфери врядування та державних фінансів.

Результати поіменних голосувань парламентарів IX скликання за реформістські законопроекти було обрано з 29 серпня 2019 року по 31 вересня 2021 року. Звісно, дослідження таким чином не враховує голосування впродовж усього скликання, але дослідження від початку роботи IX скликання може відобразити певну динаміку підтримки реформ у країні нинішнім скликанням ВРУ. Відповідно перелік реформістських законопроектів, визначених VoxUkraine як реформістські, у IX скликанні охоплює 32 законопроекти. Фракції та депутатські групи IX скликання ВРУ представлені таким чином: політична партія “Слуга народу”, політична партія “Опозиційна платформа – За життя”, політична партія “Європейська солідарність”, політична партія “Голос”, політична партія ВО “Батьківщина”, депутатська група “Довіра”.

Також присутніми були позафракційні, голосування яких також враховано в дослідженні. Фракція політичної партії “Слуга народу” досить однотайно голосувала на початку роботи IX скликання, що відображено в діаграмі розподілу показників єдності фракцій у голосуваннях. Найважче вдається досягнути однотайності позафракційним, оскільки існує певна вибірка реформістських законопроектів, за які вони досить однотайно голосують, натомість також є окремі законопроекти, за які не згодні однотайно голосувати представники саме позафракційних (Рис.1).

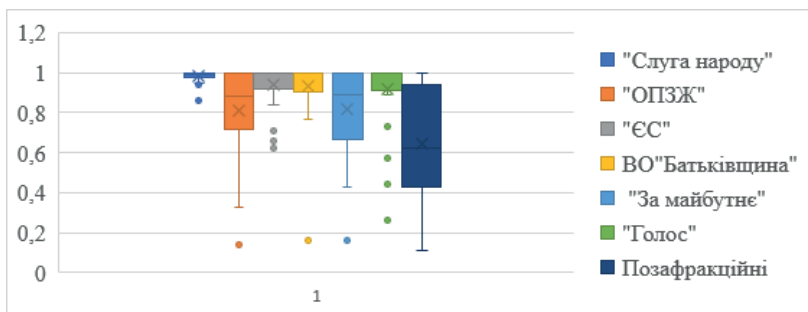

Рис. 1. Показники єдності фракцій у голосуваннях

Джерело: обрахунки автора.

Найбільш однотайно підтримує нинішнє скликання реформування в такій сфері, як державне врядування. Це можна пояснити тим, що більшість законопроектів стосуються саме цієї сфери і порівняно з іншими вона не є такою чутливою сферою. Важливо зазначити, що якщо звернути увагу саме на сфери, законопроекти яких були найбільш підтримувані нинішнім скликанням, то сфера бізнес-середовища є характерною для обох скликань. Нинішнє скликання впродовж перших місяців своєї роботи демонструвало неабияку активність саме у сфері державного врядування. Показники однотайності щодо прийняття цих законопроектів є відносно високими; такий результат вдавалось забезпечити завдяки монобільшості президентської політичної партії в парламенті.

За результатами поіменних голосувань депутатів за відповідні законопроекти, що є нашою залежною змінною в дослідженні, за типом даних (номінальні дані), а незалежні змінні – категоріальні, до яких належать причетність нардепів до фракції, членство в партії, визначення формальності/неформальності лідерства у відповідній фракції/депутатській групі, стать, наявність політичного досвіду, вік, а також причетність до певної ФПГ, ми спочатку побудували модель мультиномінальної логістичної регресії, враховуючи кожен з незалежних змінних, натомість статистично значущими виявились такі змінні: приналежність народних депутатів до фракцій, неформальність лідерства, наявність політичного досвіду, вік, а також нові змінні, які ми запропонували та додали до відповідної моделі – як фракційність*політичний досвід, фракційність*вік, неформальне лідерство*вік. У конкретному випадку не є статистично значущими такі незалежні змінні, як членство в політичній партії, формальне лідерство, стать, приналежність до ФПГ (Таб. 2). Врахувавши в моделі лише ті незалежні змінні, які є статистично значущими, ми отримали остаточний результат, який вказує, які саме чинники є найважливішими в голосуванні за реформістські законопроекти, зокрема певну таблицю, згенеровану в статистичній програмі SPSS, у якій вказано прогнозований відсоток випадків, коли народні депутати голосуватимуть “за” реформістські законопроекти.

Тож, з імовірністю 87,5% народні депутати, які входять до вікової групи 18–39 років, без політичного досвіду, не є формальним чи неформальним лідером фракції чи депутатської групи, але водночас не є фракційними, голосуватимуть за реформістські законопроекти. З імовірністю 96,4 % народні депутати, які входять до вікової групи 18–39 років, проте мають політичний досвід і не є формальним чи неформальним лідером фракції чи депутатської групи, але водночас є фракційними, голосуватимуть за реформістські законопроекти.

Наступний віковий вимір, який показав досить цікаві для дослідження результати, це зокрема ті індикатори, які стосуються народних депутатів 60-ти років і більше. Для них характерним є те, що якщо вони не мають партійної приналежності, не належать до жодної з фракцій і не були при цьому обраними в попередніх скликаннях до ВРУ, то з імовірністю 83,5% такі народні депутати однак проголосують за реформістські законопроекти. За цих же умов з імовірністю 94,9% “за” реформістські законопроекти голосуватимуть ті парламентарі, хто належать до фракції чи депутатської групи.

Беручи до уваги таку важливу деталь, що група віком 39–60 років є найбільш представленою у VIII скликанні, ми детальніше описали результати відповідної моделі саме стосовно представників вказаного віку. За таким індикаторами, як відсутність попереднього досвіду участі в роботі попередніх скликань, коли парламентар не є лідером, не є фракційним, але є представником фракції чи депутатської групи, то ймовірність підтримки реформістських законопроектів буде дорівнювати 86,4 %.

Таблиця 2.

*Результати регресійної моделі для визначення чинників одностайності
під час голосувань*

Effect	Model Fitting Criteria	Likelihood Ratio Tests		
	-2 Log Likelihood of Reduced Model	Chi-Square	df	Sig.
Intercept	368,310 ^a	0,000	0	
Factionalism	368,310 ^a	0,000	0	
Leader_informal	380,606	12,297	2	,002
Political_experience	368,310 ^a	0,000	0	
Age	386,793	18,483	4	,001
Factionalism*political_experience	389,676	21,366	2	,000

Джерело: обрахунки автора.

Значно більшим цей відсоток є у випадку, коли формальний лідер певної фракції без політичного досвіду (імовірність 94,8%). Маючи політичний досвід, але не будучи лідером, з відсутністю фракційної приналежності як такої в голосуванні за реформістські законопроекти, такі народні депутати будуть голосувати “за” з імовірністю 84,3%. Беручи до уваги формальних лідерів, можна стверджувати про ймовірність голосування за альтернативу “за” 89% парламентарів.

Із застосуванням мультиномінальної логістичної регресії ми визначили також чинники, які ймовірно впливають на одностайність під час голосування народних депутатів IX скликання. Вдосконаливши модель, ми врахували лише ті незалежні змінні, які в попередній розробленій моделі вважали статистично значущими з відкиданням таких незалежних змінних, як вік і формальність лідерства. Для нової моделі було також проведено тест відношень правдоподібності (Likelihood Ratio Test), результати чого подано у таблиці. За показниками Sig відповідної таблиці можемо звернути увагу на те, що всі змінні враховано як статистично значущі. Отже, ця модель підтверджує, що такі незалежні змінні, як приналежність до фракції, членство в партії, наявність неформальних лідерів, вік, політичний досвід та приналежність до ФПГ, справді є статистично значущими в конкретному випадку. Також було взято до уваги такий чинник, який ми можемо окреслити як згрупований, що є поєднанням таких чинників, як приналежність до певної фракції та політичний досвід парламентаря.

Таблиця 3.

Результати регресійної моделі для визначення чинників одностайності
під час голосувань (друга модель)

Effect	Model Fitting Criteria	Likelihood Ratio Tests		
	-2 Log Likelihood of Reduced Model	Chi-Square	df	Sig.
Intercept	315,290 ^a	0,000	0	
Factionalism	386,357	71,066	2	,000
Party_affiliation	328,298	13,008	2	,001
Leader_informal	326,815	11,525	2	,003
Political_experience	919,422	604,131	2	,000
FIGs	364,267	48,977	2	,000
Age	446,534	131,244	4	,000

Джерело: обрахунки автора.

Беручи за основу прогнозовані результати, з імовірністю 86,6 % народні депутати, які входять до вікової групи 18–39 років, але не належать до жодної з ФПГ, без політичного досвіду, не є формальним чи неформальним лідером фракції чи депутатської групи, але водночас є партійними та не фракційними, голосуватимуть за реформістські законопроекти.

Щодо наступних варіантів, то з імовірністю 94,1% народні депутати, які входять до вікової групи 18–39 років, але не належать до жодної з ФПГ, проте мають політичний досвід і не є формальним чи неформальним лідером фракції чи депутатської групи, але водночас є партійними та фракційними, голосуватимуть за реформістські законопроекти.

Якщо розглянути також прогнозований варіант моделі щодо цієї ж вікової групи, але з приналежністю до ФПГ, то з імовірністю 97,8% проголосувати за реформістські законопроекти зможуть парламентарі, які ще не мають політичного досвіду, не є лідером (ні формальним, ні неформальним) у своїй фракції чи депутатській групі і відповідно є партійними та фракційними.

З імовірністю 96,7% проголосувати за прогресивні закони може бути альтернативою голосування для народних депутатів, які ще не мають досвіду участі в попередніх скликаннях, але є партійними та фракційними. Що стосується депутатів, які мають політичний досвід, але не є лідерами, проте є фракційними та партійними, можна стверджувати про ймовірність проголосувати за у 87% випадків.

Якщо взяти до уваги ці ж самі характеристики, але з умовою, що народний депутат чи депутатка матимуть формальне лідерство в конкретній фракції чи депутатській групі, то в такому випадку проголосують за з імовірністю 81,5 %.

Наступний віковий вимір, який показав досить цікаві для дослідження результати, це зокрема ті індикатори, які стосуються народних депутатів 60-ти років і більше. Адже для них характерним є те, що якщо представники

цієї вікової групи не належать до ФПГ, мають політичний досвід, та не є лідером, є фракційними та партійними, то утримуватимуться від голосування за законопроекти з імовірністю 44,2 %, з невеликою різницею – 38,2 % – і утримуються представники цієї вікової групи, які належать до ФПГ.

Враховуючи таку найбільш репрезентовану вікову групу 39–60 років у IX скликанні (як і за попередніх скликань), ми описали результати відповідної моделі більш детально саме стосовно представників вказаного віку. За таким індикаторами, як неприналежність до ФПГ та відсутність попереднього досвіду участі в роботі попередніх скликань, коли не є лідером, не є фракційним, але є партійним, то ймовірність підтримки реформістських законопроектів буде дорівнювати 76,2%. Значно більшим цей відсоток є у випадку, коли голосуватимуть “за” з імовірністю 93,9 %, якщо не входять до жодної з партій та фракцій і при цьому не мають політичного досвіду.

Проте, якщо не належать до ФПГ, мають політичний досвід, але не є лідером, мають партійну приналежність та відсутність фракційної приналежності, в голосуванні за реформістські законопроекти такі народні депутати будуть утримуватись із ймовірністю 61,6%. Беручи до уваги формальних лідерів, можна стверджувати про ймовірність проголосувати за альтернативу “утримався” в 30,3% випадків. Чималий відсоток і тих, хто, не будучи приналежним до будь-якої з ФПГ, але маючи політичний досвід, не будучи лідером, проте не фракційним та партійним, утримується від голосування за відповідні законопроекти з імовірністю 48,4 %.

Значно менший відсоток народних депутатів утримується в процесі голосування за підтримку реформістських законопроектів із ймовірністю в 25,5%, якщо це будуть представники ФПГ, які є партійними та формальними лідерами певної фракції чи депутатської групи. Отже, досить важливим чинником, який визначатиме голосування за реформістські законопроекти є все ж вік народних обранців, тобто найчастіше молоді народні депутати виступають за підтримку проведення реформ у країні. Враховуючи те, що IX скликання представлене чималою кількістю народних депутатів віком до 39 років, можемо спостерігати саме такий результат, а частіше утримуються від голосування за реформістські законопроекти представники вікової групи 60 років і більше; цікавим аспектом є те, що вони обирають скоріше не альтернативу проголосувати “проти”, а саме “утримався”. Високою є однотайність підтримки реформістських законопроектів у випадку, коли все ж молоді реформатори мають політичний досвід, принаймні в роботі попередніх скликань, тоді також прогнозований відсоток голосування за реформи зростатиме.

Порівнюючи результати регресійної моделі для обох скликань, важливим чинником для обох скликань є саме вік, зокрема у віковій групі 18–39 років. Досить високі показники однотайності щодо реформістських законопроектів спостерігаємо в обох скликаннях саме у депутатів, які є представниками цієї групи. Також доволі важливим чинником є те, чи є конкретний народний депутат

формальним лідером фракції чи депутатської групи, адже в обох скликаннях відсоток голосування за реформи був у цих парламентарів високим.

Приналежність до політичної партії радше відіграє важливу роль для нинішнього скликання, адже для VIII скликання представництво у фракції було враховувано більше, ніж приналежність до політичної партії. Проте для обох скликань можна помітити цікавий аспект: якщо народний обранець не належить ні до партії, ні до фракції, це впливає на збільшення ймовірності голосування за реформістські законопроєкти. Для обох скликань частка народних депутатів, які не входили до жодної з партій і були позафракційними, є досить малою, а вважають, що саме ці представники парламенту голосуватимуть за прийняття реформістських законопроєктів. Неабияку роль відіграє також наявність політичного досвіду, адже для обох скликань його відсутність у поєднанні з такими характеристиками, як формальне лідерство, приналежність до фракції чи до вікової групи 39–60 років значно підвищує ймовірність, що ці депутати голосуватимуть “за”. Найчастіше альтернатива “утримався” під час голосування за реформістські законопроєкти є характерною для представників обох скликань, але тих, які входять до вікової групи 60-ти років і більше, а також ті, які мають попередній політичний досвід. Поясненням цьому може бути їхня участь у ФПГ (адже більшість саме до них і належить), а також те, що старші політики все ж не завжди підтримують зміни в країні.

Враховуючи те, що в українському парламенті впродовж кожної каденції існує чимало неформальних зв'язків, можна окреслити певні мережі на основі цих зв'язків. Досить часто такі мережі можна визначати на основі співавторства за певні законопроєкти або ж за фактом спільного голосування. Саме за допомогою таких маркерних голосувань визначають ключові зв'язки між парламентарями. В нашому дослідженні вивчено результати поіменних голосувань за реформістські законопроєкти, що стало важливим для окреслення таких зв'язків між депутатами, які входять до складу неформальних мереж. Саме в голосуваннях за реформістські законопроєкти помічаємо такі зв'язки, які могли бути не помітними, наприклад, під час голосування за інші законопроєкти та постанови. Важливим було дізнатись також про наявність таких мережевих зв'язків із журналістських розслідувань, адже це дозволило нам звернути увагу на потенційну кількість таких мереж у складі кожної фракції. В деяких статтях неконкретно визначено окремих учасників у певній мережі, тому, використавши результати поіменних голосувань, ми окреслили ці мережі за допомогою побудованих графів.

Щодо неформальних мереж VIII скликання, то фракція політичної партії “Народний фронт” продемонструвала найвищий рівень однастайності в підтримці реформістських законопроєктів, таким чином підтверджено гіпотезу про відповідну децентралізацію всередині фракції та рівень однастайності в голосуванні за відповідні законопроєкти.

Окрім цієї мережі формального лідера, також наявні мережі неформальних лідерів фракції, таких як І. Котвіцького, С. Пашинського та Т. Чорновол, а також

О. Бойко та М.Величковича [6]. Голосування за реформістські законопроекти представників цих внутрішніх груп були однаковими, що дає змогу стверджувати про практичну наявність цих груп всередині фракції. Загалом кількість цих груп не є великою, а показник однотайності для цієї фракції був досить високим.

Також високим був показник однотайності і для фракції політичної партії “Блок Петра Порошенка”. Проте, найчисельнішими внутрішніми групами цієї фракції вважають групу під керівництвом І. Кононенка, досить важливого бізнес-партнера П. Порошенка. До складу цієї групи входить чимало представників фракції; враховуючи результати голосування за реформістські законопроекти, можемо стверджувати, що туди входять: Н. Южаніна, Р. Мацола, С. Куніцин, В. Гудзенко, О. Урбанський, О. Грановський, О. Співаковський, С. Хлань, О. Жолобецький, Т. Ричкова, К. Яриніч, М. Лаврик, Р. Князевич, Г. Заболотний, О. Сугоняко, С. Каплін [7] (Рис. 2).

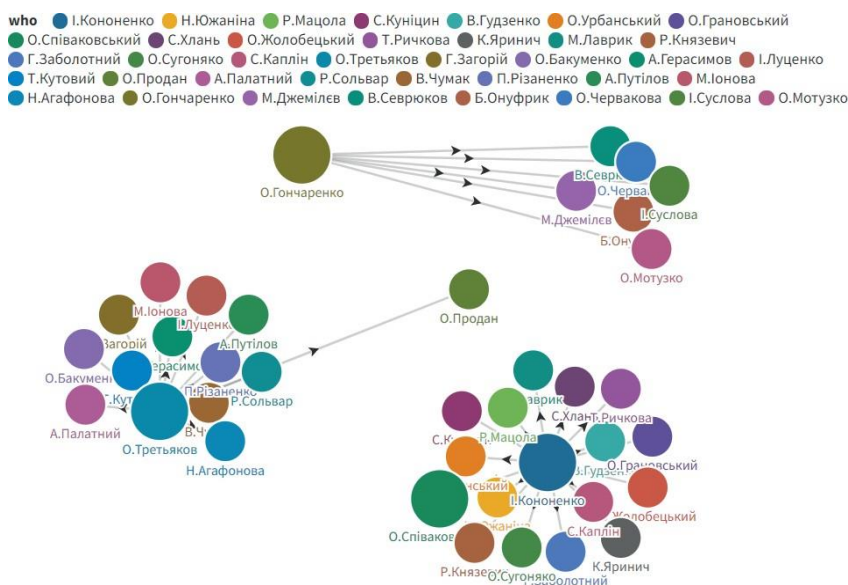

Рис. 2. Співпраця депутатів фракції політичної партії “БПП” у VIII скликанні.

Джерело: склав автор.

Також чітко прослідковуємо наявність внутрішньої групи під керівництвом О. Третякова, якого з представниками цієї групи об’єднує спільний бізнес, а також інші представники, але теж бізнесових інтересів. Чітко також відслідковуємо несхвальні голосування цієї неформальної мережі щодо ухвалення реформістських законопроектів у сфері бізнесу. Медійною називають ще одну неформальну мережу всередині фракції “БПП” під керівництвом О. Гончаренка; до її складу також входять: М. Джемільєв, В. Севрюков, Б. Онуфрик, О. Червакова, І. Сулова, О. Мотузко [11].

Варто також сказати про ще одну внутрішню групу, яку автори Української правди називають групою “УДАР”. Це пов’язано з об’єднанням політичної сили “Удар” із політичною партією “Блок Петра Порошенка”, проте в цьому випадку, враховуючи результати поіменних голосувань саме за законопроекти, які за змістом є реформістськими, представники цієї неформальної мережі не відзначались підтримкою одних і тих же альтернатив, як попередньо описані групи, тому ми не будували окремих напрямлених графів щодо цієї неформальної мережі, оскільки не було виявлено саме цього факту спільних голосувань.

Внутрішні мережі також наявні всередині такої фракції політичної партії, як “Опозиційний блок”, хоча вона є менш чисельною, ніж попередні фракції. Варто зауважити, що в ній теж деякі депутати очолювали неформальні групи. Саме ця фракція є найбільш поділеною на такі мережі, тобто це чи не єдина фракція, щодо наявності мережевих зв’язків у якій не виникає сумнівів. Неформальним керівником так званої “ахметівської” групи вважають О. Вілкула, також до цієї групи входять такі депутати: Ю. Воропаєв, А. Мартовицький, М. Добкін, Д. Добкін, Т. Бахтєєва, В. Новинський. Проте це чи не єдина внутрішня група у фракції, яка виступає за захист інтересів олігарха Р. Ахметова. Відповідно до голосувань, чітко відслідковуємо, що так, як і попередня група, часто голосує внутрішня група під керівництвом С. Львовочкіна, до якої входять Ю. Бойко, Ю. Львовочкіна, Ю. Мірошніченко, Ю. Павленко, С. Ларін. Незначною групою, що представляє інтереси також і В. Медведчука, є група, до складу якої входять В. Рабінович, Н. Шуфріч, Т. Козак, В. Німченко [5]. Незважаючи на відносно невеликий поділ фракції на внутрішні групи, це призвело до низької підтримки саме альтернативи “за” під час голосування.

Також досить високий індекс однаковості прослідковуємо у фракції політичної партії “Радикальна партія О. Ляшка”. Чимало журналістських розслідувань вказують здебільшого на мережеві зв’язки міжфракційного характеру, зокрема те, що формальний керівник фракції О. Ляшко був пов’язаний у голосуваннях із керівниками інших фракцій, зокрема коли голосування стосувались законопроектів сфери бізнес-середовища. Проте, враховуючи наявність поіменних голосувань за реформістські законопроекти всередині фракції, з використанням графів, відображено найбільш виражені зв’язки між депутатами цієї фракції. Тож на основі результатів цих голосувань можемо зробити висновок, що найбільше між собою пов’язані І. Мосійчук, С. Рибалка та Д. Силантьєв. Поясненням цьому є те, що ці депутати мають співавторство у багатьох поданих законопроектах. Враховуючи чисельність фракції, решта результатів голосувань є такою, як у голови фракції О. Ляшка. Такі ж альтернативи під час голосування підтримують В. Галасюк, В. Амельченко, В. Вовк, О. Купрієнко, А. Кошелева, О. Ленський. Неформальним керівником цієї фракції також вважають А. Лозового.

Досить складним завданням виявилось описати мережеві зв’язки у фракції політичної партії ВО “Батьківщина”, адже за голосуваннями неформальних лідерів виявити мережі всередині фракції майже неможливо. Загалом

тенденція голосування прослідковується за голосуванням формального керівника фракції Ю. Тимошенко; наприклад, її відсутність часто призводить до саботувань рішень фракцією або голосувань за альтернативу “утримався”. Це може бути підтвердженням такої форми вияву одностайності, як дисциплінованість.

Розподіл на неформальні мережі відбувся також у представників фракції політичної партії Об’єднання “Самопоміч”, зокрема за результатами голосувань спостерігаємо наявність таких трьох внутрішніх груп: осіб, які є близькими до самого А. Садового (О. Березюк, О. Лаврик, А. Романова, Р. Сидорович, Т. Пастух, І. Подоля); група, де неформальним лідером є С. Семенченко, та решта народних обранців цієї фракції, які за розслідуваннями УП є депутатами-перебіжчиками з інших фракції (Н. Веселова, Я. Маркевич). На практиці прослідковуємо, що ці народні обранці голосують одностайно в межах голосування їхньої внутрішньої групи. Варто зазначити, що для фракції характерними є представники також експертного середовища, зокрема РПР (громадська спілка “Реанімаційний пакет реформ”), до якої входять О. Сотник та В. Пташник; неформальним лідером цього угруповання була Г. Гопко, яка згодом вийшла з фракції [10].

Поіменні голосування представників депутатської групи “Воля народу” свідчать про невідтримку в цілому всіх 87 реформістських законопроектів, які були прийняті під час діяльності VIII скликання. Альтернативою, яку найчастіше обирали ці депутатами, є “не голосував”. Найбільше ця депутатська група не підтримувала ті законопроекти, які стосувалися монетарної сфери та бізнес-середовища. Я. Москаленка вважають як формальним, так і неформальним представником цієї депутатської групи.

Ще однією депутатською групою VIII скликання є депутатська група “Відродження”. За активністю голосування (як і представники попередньої групи) народні депутати від цієї групи або були відсутні, або не голосували взагалі за прийняття реформістських законопроектів. Формальним лідером групи є В. Бондар, натомість неформальним називають В. Хомутинніка [1]. Це також працює і в такій практичній площині, як голосування, оскільки відсутність В. Хомутинніка досить часто супроводжується відсутністю і інших представників депутатської групи. Також варто додати, що альтернативу “не голосувати” обирають такі народні депутати: О. Біловол, В. Зубик, В. Кацуба, А. Ільюк. Саме А. Ільюка вважають ще одним неформальним лідером всередині цієї групи.

У парламенті IX скликання суттєво змінилась фракційна конфігурація. Уперше з часів незалежності України утворилась монобільшість від політичної партії “Слуга народу”. На початку своєї діяльності ця фракція демонструвала найвищі показники одностайності щодо прийняття реформістських законопроектів, якщо порівнювати з іншими фракціями, адже значення індексу одностайності Хікса майже дорівнювало 1 (0,98). Враховуючи те, що фракція є численною, вона складається з великої кількості внутрішніх груп, чимало неформальних лідерів прагнуть лобювати інтереси тих осіб, які зацікавлені

у фінансуванні цих внутрішньофракційних представників. Розглянемо, як на практиці голосують внутрішні групи та які саме неформальні зв'язки характерні для провладної фракції.

Перша внутрішня мережа представлена медійниками і, за текстами розслідувань видання "Українська правда", чимала кількість парламентарів під керівництвом О.Ткаченка голосує за відповідні законопроекти; помітне сумісне таке голосування в лідера групи з такими депутатами: М. Бужанським, О. Куницьким, О. Василевською-Смаглюк, І. Фрісом. Наступна внутрішня група представляє неформальну мережу зв'язків таких депутатів: Д. Соломчука, М. Павлюка, О. Марусяка, В. Колюха, О. Савченко, Б. Торохтія, О. Горобця, С. Буніна, М. Павліша, О. Лиса, О. Гринчука, М. Галушко, О. Леонова, О. Ковальчука. Неформальним лідером цієї групи виявився М. Павлюк, близький родич "зовнішнього" наставника цієї групи, бізнесмена І. Павлюка. Третьою внутрішньою групою вважають неформальну групу інтересів І. Коломойського. За статтями-розслідуваннями руху ЧЕСНО, чимало народних депутатів входять до цієї групи. Нам вдалось виокремити саме таких депутатів, які підтримували ті ж альтернативи голосування, що і неформальний лідер цієї групи М. Березін. Це народні депутати А. Ковальов, В. Бородін, С. Демченко, О. Дунда, М. Зуєв, К. Касай, А. Ляшенко, О. Мовчан, К. Нестеренко, Е. Прошук, В. Рубльов, О. Трухін, С. Северин, Д. Чорний, Б. Яременко [9]. Усі законопроекти, які стосуються реформування банківського сектору, ця внутрішня група не підтримала. Четвертою внутрішньою неформальною групою вважають так звану "президентську", оскільки туди входять лобісти та особи близького оточення В. Зеленського, неформальним лідером цієї групи і водночас формальним лідером всієї фракції є Д. Арахамія. Також до групи входять Р. Стефанчук, Д. Наталуха, Ф. Веніславський, С. Бабак, Д. Гетманцев, П. Потураєв, М. Бардіна, Є. Кравчук, О. Корнієнко, Ю. Корявченков. Саме ці депутати голосують за законопроекти, суб'єктом подання яких є президент. Ще неформальні зв'язки під час голосування ми виявили між такими народними депутатами, як М. Тищенко, Г. Михайлюк та Г. Третякова (Рис. 3).

Ще однією фракцією IX скликання, яка не менш одноставно підтримує реформістські законопроекти, є фракція політичної партії "Європейська солідарність". Враховуючи, що склад цієї фракції змінився, порівнюючи з попереднім скликанням, як і змінилась її чисельність, змінились також і лідери всередині новоутворених груп. Мережеві зв'язки першої розпочинаються з П. Порошенка, якого вважають неформальним лідером, та (відповідно до наявних результатів голосувань) поширюються на таких народних депутатів: В. Ар'єва, А. Лопущанського, М. Іонової, А. Герасимова, Р. Павленка, А. Парубія, І. Герашенко, М. Забродського, І. Федина, Я. Зінкевича, О. Синютки, А. Чийгоза, І. Климпуш-Цинцадзе. Варто зауважити, що відсутність П. Порошенка під час роботи в сесіях значною мірою призводить до відсутності і цих представників групи, а також часто група не підтримує законопроектів, які пов'язані з питаннями, що входять до сфери бізнесу [7].

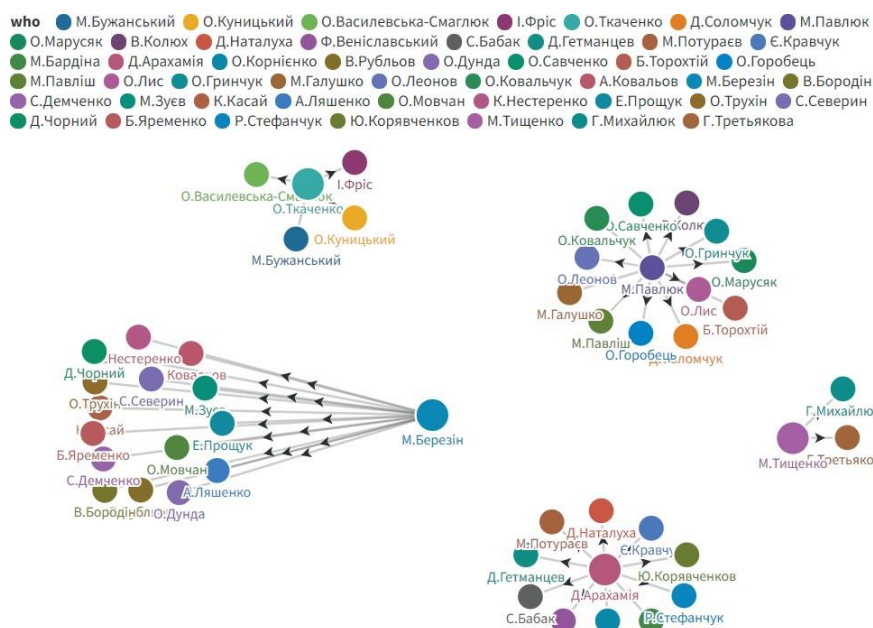

Рис. 3. Співпраця депутатів фракції політичної партії “Слуга народу” у IX скликанні.

Джерело: склав автор.

За рівнем однастайності щодо прийняття реформістських законопроектів до фракції “ЄС” близькою є фракція політичної партії ВО “Батьківщина”. Формальним і неформальним лідером цієї фракції незмінно залишається Ю. Тимошенко. Визначити інших неформальних лідерів за результатами голосувань не вдалось, але помітним є той факт, що однаково голосують С. Тарута та М. Волинець, а також А. Лабунська, В. Кабаченко та О. Кучеренко.

Фракція новоутвореної політичної партії “Голос” теж впродовж першого року роботи демонструвала високі показники однастайності. Наразі фракція є децентралізованою, тому визначення внутрішніх зв’язків є актуальним. Загалом фракція поділена на дві неформальні групи, одну з яких очолює формальний керівник фракції Я. Железняк. Також до неї входять Л. Василенко, Ю. Клименко, Р. Костенко, О. Макаров, А. Осадчук, С. Рахманін, Я. Руцишин, К. Рудик, І. Совсун, що і підтверджують результати голосувань. До другої, – опозиційної дещо до першої, входять такі народні обранці: Я. Юрчишин, Р. Лозинський, О. Устінова, Н. Піпа, Г. Васильченко, С. Бобровська, О. Стефанишина, В. Цабаль. Цією внутрішньою групою керує Я. Юрчишин.

Найменші показники однастайності серед усіх фракцій парламенту належать фракції політичної партії “Опозиційна платформа – За життя”. У цій фракції відслідковуємо чимало внутрішніх груп, зокрема можемо виокремити неформальну групу, представлену Н. Королевською, С. Львовичним,

Ю. Львовичкою, С. Ларіним, С. Дунаєвим, Ю. Іоффе, Г. Мамкою; неформальним керівником цієї групи є Ю. Бойко. Що стосується інших неформальних груп, варто зазначити, що деякі з них перетинаються у сумісності невідтримки реформ, базуючись все ж на бізнесових інтересах; фінансує цю неформальну групу В. Медведчук. Це група, де неформальними лідерами є В. Рабінович та В. Столар, а до самої групи входять В. Головка, В. Німченко, Н. Шуфрич, Т. Козак, М. Папієв, В. Чорний, О. Колтунович [8].

Єдиною депутатською групою ІХ скликання є депутатська група “Довіра”. На відміну від депутатських груп попереднього скликання, ця група демонструє досить високий показник однастайності. Поясненням цьому є активна співпраця між представниками депутатської групи та народними депутатами фракції політичної партії “Слуга народу”. Формальним лідером є О. Кулініч, також до його неформальної групи належать такі депутати, як В. Арешонков, М. Бабенко, П. Бакунець, М. Єфімов, Б. Приходько та А. Кіт, досить сумісними є результати їхніх голосувань. Неформальні зв'язки підкріплюються результатами голосувань у таких народних депутатах: А. Полякова, Р. Горвата, В. Лунченка, В. Поляка. Ймовірно, їх об'єднує лобізм інтересів когось із політиків, які належать до інших фракцій.

Отже, існування неформальних внутрішніх груп всередині фракції справді підтверджують результати голосувань за реформістські законопроекти. Варто зазначити, що кожна фракція як VIII, так і ІХ скликання представляє собою мережу різних внутрішніх груп, особливістю яких є те, що народні депутати, представники цих угруповань, зазвичай лобіюють інтереси когось із осіб, які не є безпосередньо в парламенті, але мають власні інтереси щодо певного законопроекту. Наша гіпотеза про зв'язок між децентралізованістю фракції/ депутатської групи та її однастайністю щодо прийняття саме реформістських законопроектів в українському парламенті частково підтверджена, оскільки попри наявність близько п'яти внутрішніх груп всередині однієї фракції, цим фракціям (“Народний Фронт” у VIII скликанні та “Слуга народу” у ІХ) вдавалось зберігати високий рівень однастайності в голосуванні за ці законопроекти, проте також досить високим був рівень підтримки цих законопроектів і такими фракціями, які були малочисельними (як і кількість внутрішніх груп всередині цих фракцій).

Висновки. Найкращим інструментом для визначення однастайності є все ж індекс Хікса, або індекс згоди, адже інші наявні досить часто можуть не враховувати всіх альтернатив голосування. Найбільш однастайно за реформістські законопроекти у VIII скликанні голосувала фракція політичної партії “Народний фронт”, а найменш однастайно голосували позафракційні. В ІХ скликанні найбільш однастайно голосують народні депутати фракції політичної партії “Слуга народу”, а найменш однастайно (як і в попередньому скликанні) – позафракційні.

Для депутатських груп VIII скликання характерною є невідтримка реформістських законопроектів, адже альтернативи, які найчастіше підтримує

фракція “Відродження”, це “утримався” або “не голосував”, проте депутатська група “За майбутнє”, яка представлена в IX скликанні, досить часто сумісно голосує за реформістські законопроекти з фракцією політичної партії “Слуга народу”, тому показник однотайності досить високий. Використавши регресійні моделі, ми визначили, що з усіх чинників, які були зазначені як потенційні, не мають впливу стать народного депутата, а також його формальне управління фракцією чи депутатською групою. Також не має впливу такий чинник, який можна назвати згрупованим, що поєднує в собі наявність політичного досвіду народного обранця та неформальне керівництво внутрішньою групою всередині фракції чи депутатської групи. Такі чинники, як вік, наявність політичного досвіду, лідерство (неформальне), приналежність до фракції, приналежність до політичної партії та непричетність до фінансово-промислових груп впливають на прийняття реформістських законопроектів.

Наша гіпотеза про взаємозв'язок сутності законопроектів та рівня однотайності у фракції під час голосування за ці законопроекти підтвердилась, оскільки найменш підтримуваними для обох скликань є саме ті законопроекти, що стосувались початку реформ та докорінних змін у такій сфері, як бізнес-середовище. Найбільш підтримуваними законопроектами VIII скликання є ті, які стосувались державного врядування, а IX скликання – державного врядування і монетарної сфери.

Використання теорії графів дозволяє чітко визначити неформальні зв'язки всередині фракцій та депутатських груп, тож нам вдалось на основі результатів поіменних голосувань встановити та візуалізувати ці мережі співпраці [20]. Для великих за чисельністю фракцій зростає і кількість внутрішніх груп всередині фракції. Наприклад, для фракції VIII скликання політичної партії “Народний фронт” прослідковується наявність п'яти внутрішньофракційних груп, як і для фракції IX скликання політичної партії “Слуга народу”, що підтверджується результатами відповідних голосувань [6].

Незважаючи на таку фракційну децентралізацію, показники однотайності є досить високими, як і для фракцій, де вагомою є роль лідера фракції. Зокрема, також вплив неформальних лідерів прослідковуємо у внутрішніх групах всередині фракцій, що підтверджено теорією графів, адже взаємодія під час голосування у неформального лідера з представниками такої групи є досить сумісною. Теж варто додати, що високі показники однотайності є властивими для тих фракцій українського парламенту, де наставником як фракції так і неформальної мережі зв'язків всередині є той самий народний депутат. Наприклад, у фракції політичної партії “Батьківщина” внутрішня мережа зв'язків сконцентрована навколо лідерки фракції Ю. Тимошенко, такою ж є тенденція для фракції політичної партії “РПЛ” у VIII скликанні та фракції політичної партії “Європейська солідарність” у нинішньому скликанні. Тож, наша гіпотеза щодо децентралізованості фракції підтвердилась лише частково, а щодо впливу неформальних лідерів повністю. Нам вдалося з'ясувати, що набагато злагоженіше голосуватимуть фракції, де лідер одночасно є неформальним і формальним.

Наша гіпотеза щодо наявності спільних інтересів та їх впливу на голосування за реформістські законопроекти теж підтвердилась. З використанням теорії графів нам вдалось визначити ці зв'язки між парламентарями та визначити, на основі чого вони базуються. Якщо спільними інтересами є бізнес-інтереси, то фракція чи депутатська група голосуватимуть, не підтримуючи законопроекти, реформістського змісту. Найяскравіше це підтверджено прикладом фракції політичної партії “Опозиційна платформа – За життя”, оскільки, попри децентралізованість цієї фракції, бізнес-зв'язки додатково визначають значну непідтримку процесу реформування. Також найменш одностайно голосували за таким же принципом і депутатські групи VIII скликання.

Бібліографічні покликання

1. Відродження з Хомутинником і без. Українська Правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/09/22/7155980/> (дата звернення: 15.10.2021)
2. Індекс моніторингу реформ. Voximore. VoxUkraine. URL: http://imorevo.org/list_ex2_ukr.php (дата звернення: 15.05.2021)
3. ККД депутата: як оцінити внесок кожного обранця у підтримку реформ. VoxUkraine. URL : <https://voxukraine.org/ipr/index.html?filter=all> (дата звернення: 15.05.2021)
4. Мацієвський Ю. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). Чернівці: Книга – XXI, 2016. 277 с.
5. Опозиційний блок. Чи тоне рятівне коло екс-регіоналів? ЧЕСНО. URL: <https://www.chesno.org/t/87/oppositionblock.html> (дата звернення: 2.10.2021)
6. П'ять стовпів “Народного фронту”. Українська Правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/1/7125375/> (дата звернення: 2.10.2021)
7. Рентген бізнес-інтересів кандидатів від “Європейської солідарності”. Mind X-Ray. URL: <https://mind.ua/publications/20199782-mind-x-ray-rentgen-biznes-interesiv-kandidativ-vid-evropejskoji-solidarnosti> (дата звернення: 18.10.2021)
8. Рентген бізнес-інтересів кандидатів від “ОПЗЖ”. Mind X-Ray. URL: <https://mind.ua/publications/20199675-mind-x-ray-rentgen-biznes-interesiv-kandidativ-vid-opozicijnoyi-platformi-za-zhittya-ch-2> (дата звернення: 18.10.2021)
9. Саліженко О. Привид “групи Коломойського”: хто намагається хитати човен монокоаліції. ЧЕСНО. URL: <https://www.chesno.org/post/3687/> (дата звернення: 15.05.2021)
10. Організовані партійні групи. Самотня Самопоміч. Українська Правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/22/7127578/> (дата звернення: 15.10.2021)
11. Організовані партійні групи. Хто насправді керує БПП. Українська правда. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/10/19/7124153/> (дата звернення : 2.10.2021)
12. Carey J. Competing Principals, Political Institutions, and Party Unity in Legislative Voting. *American Journal of Political Science*. 2007. vol.51, № 1. pp. 92-107
13. Cicchi L. The Logic of Voting Behaviour in the European Parliament: New Insights on Party Group Membership. Institute for Advanced Studies. 2013. vol 1. № 2. 172 p.
14. Clark M. A lack of party can have a significant negative effect on the electoral success of European parties. The London school of Economics and Political science. 2013. URL :

<https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/08/15/a-lack-of-party-unity-can-have-a-significant-negative-effect-on-the-electoral-success-of-european-parties/> (2021, May, 16)

15. Close C., Nunez L. At the root of parliamentary party cohesion: the role of intraparty heterogeneity and party ideology. Centre d'étude de la vie politique (CEVIPOL).2016. № 1. pp. 2-36.

16. Epstein L.A Comparative Study of Canadian Parties. The American Political Science Review. Vol.58, № 1, pp. 46-59.

17. Frank L., R Wiste. Cohesion in the French National Assembly: 1958-1973. Legislative Studies Quarterly. 1986. № 4. pp. 467-490.

18. Hix, S., Noury A., Roland, G. Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979–2001. British Journal of Political Science. 2005. pp. 209–234.

19. Iwaniuk O. Praktyki społeczne elit politycznych na Ukrainie w latach 2002-2016 w świetle teorii praktyk Pierre'a Bourdieu. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020. 313 s.

20. Miller R. Graph-Theoretical Approaches to the Theory of Voting. American Journal of Political Science. 1977. vol 21. № 4. pp. 769-803.

References

1. Vidrozhennia z Khomutynnikom i bez. Ukrainska Pravda. [Revival with and without Khomutinnik]. [Ukrainian Pravda]. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/09/22/7155980/> [in Ukrainian] (2021, October, 15)

2. Indeks monitorynhu reform. Voximore. VoxUkraine. [Reform monitoring index]. [Voximore. VoxUkraine]. URL: http://imorevox.org/list_ex2_ukr.php [in Ukrainian]. (2021, May, 15)

3. KKD deputata: yak otsinyty vnesok kozhnoho obrantsia u pidtrymku reform. VoxUkraine. [The efficiency of the deputy: how to shade the contribution of each candidate in support of reforms]. [VoxUkraine]. URL: <https://voxukraine.org/ipr/index.html?filter=all> [in Ukrainian]. (2021, May, 15)

4. Matsiyevskiy Y. (2016) U pasttsi hibrydnosti: zygzagy transformatsii politychnoho rezhymu v Ukraini (1991-2014). [Trapped in Hybridity : Zigzags of Ukraine's Political Regime Transformations (1991-2014).] Chernivtsi: Knyha – XXI [in Ukrainian]. 277 p. [in Ukrainian].

5. Opozytsiinyi blok. Chy tone riativne kolo eks-rehionaliv? CHESNO. [Opposition bloc. Is the lifeline of ex-regionals sinking?]. URL: <https://www.chesno.org/t/87/oppositionblock.html> [in Ukrainian]. (2021, October, 02)

6. Salizhenko O. Pryvyd “hrupy Kolomoiskoho” : khto namahaietsia khytaty choven monokoalatsii? [The ghost of the “Kolomoisky group”: who is trying to rock the boat of the monocoalition?]. CHESNO. URL: <https://www.chesno.org/post/3687/> [in Ukrainian]. (2021, May, 15)

7. Piat stovpiv “Narodnoho frontu”. Ukrainska Pravda. [Five Pillars of the “People’s Front”]. [Ukrainian Pravda]. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/1/7125375/> [in Ukrainian]. (2021, October, 18)

8. Renthen biznes-interesiv kandydativ vid “Ievropeiskoi solidarnosti”. Mind X-Ray. [X-ray of business interests of candidates from “European Solidarity”]. [Mind X-Ray]. URL: <https://mind.ua/publications/20199782-mind-x-ray-rentgen-biznes-interesiv-kandydativ-vid-evropejskoyi-solidarnosti> [in Ukrainian]. (2021, October, 18)

9. Renthen biznes-interesiv kandydativ vid “OPZZH”Mind X-Ray. [X-ray of business interests of candidates from “Opposition platform – For Life”]. [Mind X-Ray]. URL: <https://mind.ua/publications/20199675-mind-x-ray-rentgen-biznes-interesiv-kandidativ-vid-opozicijnoyi-platformi-za-zhittya-ch-2> [in Ukrainian]. (2021, October, 18)

10. Orhanizovani partiini hrupy. Samotnia Samopomich. Ukrainska Pravda. [Organized party groups. Lonely Self-Reliance]. [Ukrainian Pravda]. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/22/7127578/> [in Ukrainian]. (2021, October, 15)

11. Orhanizovani partiini hrupy. Khto naspravdi keruie BPP. Ukrainska Pravda. [Organized party groups. Who actually runs the “Petro Poroshenko Bloc”][Ukrainian Pravda]. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/10/19/7124153/> [in Ukrainian]. (2021, October, 02)

12. Carey J. Competing Principals, Political Institutions, and Party Unity in Legislative Voting. *American Journal of Political Science*. 2007. vol.51, № 1. pp. 92-107.

13. Cicchi L. The Logic of Voting Behaviour in the European Parliament: New Insights on Party Group Membership. *Institute for Advanced Studies*. 2013. vol 1. № 2. 172 p.

14. Clark M. A lack of party can have a significant negative effect on the electoral success of European parties. *The London school of Economics and Political science*. 2013. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2013/08/15/a-lack-of-party-unity-can-have-a-significant-negative-effect-on-the-electoral-success-of-european-parties/> (2021, May, 16)

15. Close C., Nunez L. At the root of parliamentary party cohesion: the role of intraparty heterogeneity and party ideology. *Centre d'étude de la vie politique (CEVIPOL)*. 2016. №1. pp. 2-36.

16. Epstein L. A Comparative Study of Canadian Parties. *The American Political Science Review*. vol.58, №1, pp. 46-59.

17. Frank L., R Wiste. Cohesion in the French National Assembly: 1958-1973. *Legislative Studies Quarterly*. 1986. № 4. pp. 467-490.

18. Hix, S., Noury A., Roland, G. Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979–2001. *British Journal of Political Science*. 2005. pp. 209–234.

19. Iwaniuk O. Praktyki społeczne elit politycznych na Ukrainie w latach 2002-2016 w świetle teorii praktyk Pierre’a Bourdieu. *Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, 2020. 313 s.

20. Miller R. Graph-Theoretical Approaches to the Theory of Voting. *American Journal of Political Science*. 1977. vol 21. № 4. pp. 769-80.

FACTORS OF COHESION AMONG FACTIONS IN THE PARLIAMENT OF UKRAINE (VIII, IX CONVOCATION)

Yuliia Sasovska^{a,*}

^a*The Centre for East European Studies, University of Warsaw, Warsaw, Poland*

ABSTRACT

The research is based on studying of factional unanimity of the Ukrainian Parliament’s VIII and IX convocations and the factors that determine it. Also, described informal networks of cooperation between the deputies of each faction and

---

ARTICLE INFO

Keywords:

factional unity, cohesion, reform bills voting, informal networks

---

---

deputy groups using graph theory. The data for the empirical part includes the results of the roll-call votes for the reformist bills and Hicks index. This index is used to determine which faction had the highest unanimity roll-call votes for the reformist bills. The theory was confirmed that level of factional unanimity depends on characteristics of the bills and on the decentralization in the factions. The factor of common interests of parliamentarians plays an important role, it is empirically confirmed that the business interest is a guide for some MPs during roll-call voting for the reformist bills. Also, it described the factors that were decisive in the period of the Ukrainian Parliament's VIII and IX convocations the age of deputies, political experience, non-membership in FIGs, membership in the faction. The main results summarized the most important characteristics of parliamentarians, which influence to support the alternative "yes" during voting for reforms. The value of the results of the research also consists visualization of informal networks of each of the factions and parliamentary groups of VIII, and IX convocations.

---

*Corresponding author:
yuliia.sasovska@gmail.com
*ORCID:
0000-0001-5995-6769

Article history:
Received 29.08.2022
Accepted 22.10.2022

Content from this work may be used under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International Licence (CC BY 4.0). Any further distribution of this work must maintain attribution to the author(s) and the title of the work, journal citation and DOI.

УДК 32:35.072(477)

ПОЛІТИЧНИЙ ВПЛИВ НА РЕФОРМУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Богдан Сітарський^{а,*}

“Кафедра національної безпеки та політології, Національний університет “Острозька академія”, Острог, Україна

Анотація

Головна мета праці – дослідити політичний вплив та його корисливі прояви в народних депутатів України на процес формування та функціонування об’єднаних територіальних громад. У нашій роботі політичний вплив розкрито як елемент непрямой політичної агітації депутатів в окрузі через механізм надання фінансування та виділення державних субвенцій із державного бюджету України громадам, що є досить популярним та дієвим інструментом безпосереднього впливу на жителів об’єднаних територіальних громад. Перший розділ нашого дослідження присвячений вивченню та інтерпретації поняття політичного впливу та методам, якими можна його досліджувати. Другий розділ містить спробу проаналізувати прогалини реформи децентралізації, що зробили можливим поширення такого корисливого політичного впливу. Третій розділ містить емпіричну частину нашого дослідження, де ми отримали результати наявності взаємозалежності політичного впливу народних депутатів і обсягу виданих державних субвенцій громадам у 2020 році.

Ключові слова:

децентралізація, територіальні громади, політичний вплив, місцеві вибори

*адреса до кореспонденції:
bohdan.sitarskiy@oa.edu.ua

*ORCID:
0000-0001-5987-9572

Історія статті:

Надійшла 02.09.2022

Прийнята 30.10.2022

Зміст цієї роботи може бути використаний на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0). Будь-яке подальше розповсюдження цієї роботи повинно містити покликання на автора(ів) та назву роботи, покликання на журнал та DOI.

Вступ. Процес децентралізації був досить важливим досвідом для багатьох країн під час демократизації. В більшості європейських країн реформа децентралізації триває десятиліттями із поступовими змінами та оновленнями. Для України цей процес є не менш необхідним та важливим як для євроінтеграції,

так і для розвитку інституту місцевого самоврядування. Українська реформа децентралізації, що почалася декілька років тому, передбачає широкий перелік змін та декілька стадій реформи від ліквідації старих адміністративно-територіальних одиниць – районів, до передачі нових повноважень найменшим адміністративним одиницям – громадам. Відповідно до цього, новостворені громади стають менш залежні не лише від центральної влади, але й від обласних чи районних рад. Постає питання, як відбувався процес формування територіальних громад? Чи відбувався цей процес відповідно до законодавчих умов та рекомендацій? Особливо важливим питанням цього дослідження є те, як саме здійснювали політичний вплив на процес формування громад? Чи мав політичний вплив (а саме дії місцевих чиновників, спрямовані на гальмування утворення громади чи збереження влади, або ж дії народних депутатів) ознаки соціально-економічних чинників чи партійної приналежності? Чи були громади поділені відповідно до наявної більшості виборців тієї чи тієї політичної сили? Чому проявляється політичний вплив попри те, що громади є найменшими адміністративними одиницями? Власне, ключовим аспектом нашого дослідження буде саме поняття політичного впливу на формування громад. Як прослідкувати його наявність, чому він проявляється та які саме наслідки такого впливу можуть бути для процесу реформи децентралізації загалом? Важливо врахувати, чи наявний політичний вплив може бути пов'язаний із факторами успіху чи невдач реформи.

Мета та завдання. Головною метою є дослідити форми та причини поширення політичного впливу під час процесу функціонування територіальних громад, зокрема потенційні наслідки від впровадження реформи.

Для досягнення мети необхідно визначити головні особливості процесу децентралізації в Україні, а саме політичну дискусію та боротьбу щодо розроблення та впровадження реформи децентралізації, загальну підтримку реформи, законодавчі правила та рекомендації, головні недоліки та поточні результати реформи. Важливим завданням є зібрати бази даних об'єднаних територіальних громад щодо підтримки політичних партій, розмірів громад та кількості виділених громадам субвенцій. Завданням також є визначити види, форми та чинники політичного впливу під час формування та функціонування громад.

Огляд літератури. Головний фокус нашого дослідження буде спрямований не на саму реформу чи процес децентралізації в Україні, а на процес формування громад та наявності політичного складника під час цього процесу. Передусім базу нашого дослідження становитимуть офіційні джерела та аналітичні довідки щодо процесу децентралізації в Україні [10] [17], звідки можна почерпнути нормативно-правову базу децентралізації в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [20], план заходів з її реалізації [19] (в яких окреслено загальні плани та процеси, що будуть здійснювати в межах реформи та під час створення об'єднаних територіальних громад) та Закони України "Про добровільне об'єднання

територіальних громад”[18] і “Про місцеве самоврядування в Україні”[19], що в сукупності охарактеризує загальний механізм формування громад в Україні.

Основою теоретичної бази нашого дослідження будуть праці науковців, що спрямовані на аналіз та вимірювання поняття політичного впливу. Зокрема праця В. Бабки [4], в якій автор розкриває суть та зміну поняття політичного впливу з різних точок зору, що допоможе краще розкрити предмет нашого дослідження. Крім того, важливою працею є аналіз А. Умландта [3] та В. Романової щодо результатів та викликів реформи децентралізації від початку реформи, що дозволило виокремити потенційні причини успіху чи неуспіху реформи через наявний політичний вплив, а саме зосередження суб’єктів вироблення політики на повноваженнях та ресурсному забезпеченні, або ж примусовий характер об’єднання громад. У контексті політичного впливу місцевих чиновників на формування громад досить цікавою є робота М. Горбатюка [7], яка представляє спосіб аналізу впливу регіональної і місцевої політичної еліти на прикладі Вінницької області за допомогою позиційного методу. Автору вдалося охарактеризувати позиції місцевих та районних (чи обласних) еліт та виокремити основні моделі поведінки представників місцевих еліт – сприяння реформі, затягування реформи, перешкоджання реформі.

Окремим пунктом нашого дослідження є аналіз потенційних причин та форм політичного впливу народних депутатів на об’єднані територіальні громади в тих округах, в яких вони були обрані. Відповідно, в цьому напрямку досить вагомими є дослідження ГМ “ОПОРА” [11] та їхні щорічні звіти з аналізом розподілу та виділення державних субвенцій із бюджету України. Саме їхній моніторинг є важливим доказом політичного впливу з боку народних депутатів та вказує на головний інструмент їхнього впливу – фінансування соціально-економічних проєктів громад [22]. Щодо кількісних даних, то головними джерелами для нашого дослідження є офіційна регіональна статистика та дані моніторингу формування громад в Україні [15].

Методи дослідження. Методологія нашого дослідження для аналізу політичного впливу народних депутатів на об’єднані територіальні громади складається із статистичного аналізу за допомогою множинних логістичних регресійних моделей.

Гіпотези. Головною гіпотеза нашого дослідження: що більшими є територіальні громадами, то більш виразним є політичний вплив.

Другою гіпотезою є те, що партійність голови територіальної громади (або якою партією був висунутий голова громади) впливатиме на кількість виділених субвенцій для громади.

Результати. Ключовим поняттям у нашому дослідженні є сутність політичного впливу, як саме ми його інтерпретуємо та що є його основою. В наукових працях є досить багато пояснень та розумінь політичного впливу, оскільки поняття можна розглядати по-різному залежно від характеристик, що лежать в основі, відповідно варто зрозуміти, які категорії політичного впливу були дослідженими та як саме їх інтерпретували науковці.

Неоднозначність поняття політичного впливу чітко виокремив Д. Виговський у своїй статті, де запропонував почати вивчення та аналіз політичного впливу з поняття “впливу” як окремої категорії. Згідно з його тезою, вплив – це певний перелік факторів або якийсь один визначний фактор, який за інших умов може змінити поведінку індивіда в бажаному напрямку [6]. Крім того, під впливом можна також розуміти конкретну дію, направлену на конкретного суб’єкта. Також існують схожі інтерпретації, в яких прослідковуються вже наявність влади, авторитету, історичних осіб тощо. В такому випадку Д. Виговський вказує на те, що однією з вагомих особливостей поняття “вплив” є ненасильницький характер та наявність авторитету, який безпосередньо взаємопов’язаний із впливом.

Поняття політичного впливу можна використовувати як у широкому, так і вузькому розуміннях. У широкому розумінні це низка дій певного та визначеного суб’єкта з ненасильницьким характером, що мають на меті зміни наявного “статусу-кво”, поведінки суспільства, інститутів чи конкретного індивіда. У вузькому розумінні, поняття політичного впливу можна звести до взаємовідносин між суб’єктами політики (із невизначеними переліком, хто саме є суб’єктом політики, як от особа чи окремих інститут) з метою отримання різноманітних дивідендів чи вигод [6].

На нашу думку, поняття політичної влади є значно ширшим від поняття політичного впливу; досить часто політичний вплив може бути складником політичної влади, однак влада може мати більший масштаб, більшу кількість ресурсів, інші орієнтації, структуру, засоби впливу тощо. Таким чином, в нашому дослідженні ми не будемо ототожнювати поняття політичної влади та політичного впливу та розглядатимемо вплив як окрему категорію політичних відносин, процесів чи буття. В. Бабка [4] у своєму дослідженні теж вказує на те, що політичний вплив може слугувати способом взаємодії суб’єктів у політичній сфері або розкривати зміст реалізації влади політичної. З його точки зору, політичний вплив є універсальним поняттям, що підкреслює певний процес або ж дію, а не ймовірний потенціал або ж позицію.

Одним із головних понять політичного впливу, що ми хочемо відзначити в нашій роботі та частково взяти його за основу, є поняття, що запропонував В. Бабка у своїй праці щодо тенденцій концептуальних змін політичного впливу. Він запропонував розглядати поняття політичного впливу через механізм відносин суб’єктів у політичній системі, що виражаються через призму дії або сукупності різноманітних дій агента впливу (тут мають на увазі ініціатора або суб’єкта політичного впливу) з метою або кінцевим наслідком змінити почуття, погляди, поведінку адресата впливу (або ж об’єкта політичного впливу) в середовищі суспільного чи політичного буття [4]. Це поняття можна назвати проміжним між широким та вузьким розумінням політичного впливу, і воно досить чітко визначає два важливі елементи, що будуть складниками нашого дослідження – наявність агента та адресата впливу, оскільки в нашому дослідженні ми спробуємо встановити зв’язок або ж взаємозалежність між агентом

впливу з боку політичних сил, народних депутатів, голів громад та адресатами (жителями об'єднаних територіальних громад або ж громадами як єдиною структурною категорією).

Для більш комплексного вивчення поняття політичного впливу також потрібно зважати і на поняття мотивів агентів політичного впливу, оскільки саме наявність мотиву та суть мотиву може розкрити початкові стимули, якими керуються суб'єкти політичного впливу для досягнення поставлених власних цілей і результатів. Однак, мотиви можуть бути не лише в агентів політичного впливу, але і в адресатів, оскільки вони теж можуть мати власні мотиваційні орієнтації, що провокуватимуть їх змінювати власні погляди чи поведінку.

Окремим складником дослідження політичного впливу є категорії ресурсів, що можуть використовувати агенти впливу під час безпосереднього здійснення політичного впливу. Наявність чи відсутність ресурсів можуть впливати на те, як саме буде здійснений політичний вплив та як агенти будуть досягати бажаного результату чи бажаних вигод. Кількість таких ресурсів також варто розглядати системно, оскільки враховуючи, що в нашому дослідженні агентами впливу будуть саме представники влади, то наявні ресурси теж будуть залежати від їхньої посади, повноважень та підтримки з боку інших політичних сил. В. Бабка у своїй роботі зауважує, що однією із найбільш поширених класифікацій ресурсів є класифікація А. Етціоні [5], що передбачає три головні групи та декілька додаткових ресурсів. Серед них варто відзначити утилітарні ресурси (матеріальні, економічні, культурні та соціальні блага), силові (адміністративний або ж кримінальний вплив; тут одразу можна відмітити характеристику політичного впливу, що може набувати насильницького або ненасильницького характеру), нормативні (засоби впливу на ціннісні орієнтації, поведінку, свідомість через законодавство, культурні або соціальні норми) та інформаційні ресурси (ЗМІ, соціальні мережі, телебачення тощо). В нашому дослідженні ми хочемо звернути найбільшу увагу саме на адміністративні, інформаційні та нормативні ресурси, які можуть використовувати представники політичних партій або народні депутати під час здійснення політичного впливу на об'єднані територіальні громади.

Загальний процес здійснення політичного впливу може виглядати таким чином [5]:

1) аналіз вибору ситуацій, в яких можна використати засоби впливу, а саме ресурсів та інструментів (в більшості випадків за наявності кількісних показників та можливостей реалізації впливу);

2) встановлення контакту між агентом впливу та адресатом, передача інформації для зміни мотивів та орієнтацій адресата, закріплення змінених мотивів або будь-якого іншого виду спонукання адресата до здійснення нових орієнтирів, поведінок, рішень; тобто відбувається вплив на адресата з використанням різноманітних інструментів та засобів через прямий або непрямий контакт агента впливу з адресатом;

3) аналіз досягнення результату та оцінка досягнення мети з аналізом подальшого використання інструментів, ресурсів, засобів для наступних дій (якщо вплив не був одноразовий). На цьому етапі агент впливу аналізує, наскільки здійснений вплив був позитивним чи негативним для нього та чи потребує цей вплив виправлень.

Таким чином, політичний вплив – це певний механізм дій, що здійснює конкретно визначений агент впливу з використанням широкого переліку ресурсів на адресатів впливу з метою досягнення власних цілей. На нашу думку, в політичній сфері такий вплив може проявлятися під час здійснення політичних реформ. Наприклад, політичний вплив на запуск, реалізацію або зміну тієї чи тієї реформи в політичному чи суспільному житті країни. Тобто цей вплив справді матиме ненасильницький, системний, адміністративний, та авторитетний характер. У контексті реформи децентралізації України та прояву політичного впливу успіх чи прогалини в реформі можуть бути інструментом “у руках” політичних партій або народних депутатів для здійснення політичного впливу на об’єднані територіальні громади, отримання електоральних бонусів, більшої популярності чи підтримки, медійності, реклами тощо.

Головним інструментом для аналізу політичного впливу в нашому дослідженні є регресійні моделі. Цей метод дозволяє побудувати модель, яка буде враховувати лише істотні чинники, завдяки чому можна визначати та коригувати показники залежної досліджуваної змінної. У випадку коли регресійна модель була побудована на значущому рівні, рівняння регресії вказує не лише на взаємозалежність, але і безпосередньо яка саме із незалежних змінних впливає на залежну змінну, що безпосередньо важливо для нашого дослідження і допоможе підтвердити або ж проілюструвати наявність чи відсутність політичного впливу на об’єднані територіальні громади.

Рівняння множинної логістичної регресійної моделі, що ми використовуваємо у нашому дослідженні, виглядає так [2]:

$$Y_{-i} = \beta_0 + \beta_1 x_{(1),i} + \beta_2 x_{(2),i} + \dots + \beta_k x_{(k),i}, \quad (1)$$

де, Y_{-i} – це залежна досліджувана змінна з індексом i , що репрезентує результат спостереження (чи індекс вказує на те, що $Y_{-i} = 1$ або ж $Y_{-i} = 0$); β_0 та β_1, β_k – параметри моделі; $x_{(1),i}, x_{(2),i}, x_{(k),i}$ – незалежні змінні моделі, що вказують на цінність кожної змінної для спостереження i .

Крім того, ми використовуваватимемо альтернативну модель – логістичну регресію. В таких моделях використовують дворівневі категоріальні змінні, що описують бінарним кодом. Зазвичай ці змінні описують показниками 0 та 1, в яких ми можемо закодувати різноманітні категоріальні ознаки. До прикладу, 0 може означати відповідь “ТАК”, а 1 – відповідь “НІ” чи 0 – “ознака кандидата, що є членом партії”, а 1 – “ознака кандидата, що не є членом партії” тощо [14]. Звісно, часто трапляється так, що неможливо врахувати всі аспекти змінної лише бінарним кодом, саме тому множинна логістична регресія дозволяє враховувати змінні з багаторівневим кодом, у яких можна закодувати необхідну

кількість показників, наприклад, великий діапазон показників із нашої зібраної бази даних.

Рівняння такої регресії виглядає таким чином:

$$\text{logistic}(y) = 11 + \exp(-y) \quad (2)$$

або ж:

$$P(y(i) = 1) = 11 + \exp(-(\beta_0 + \beta_1 x_{(1)} + \dots + \beta_k x_{(k)}))_i \quad (3)$$

Змінні в рівнянні означають ті ж показники, що і в попередній регресійній моделі.

Під час дослідження ми зібрали базу даних із 1440 громад (включно із закодованими та обробленими даними з результатами місцевих виборів 2020 р.). Відносно до зібраних даних, розміри громад за кількістю населення досить відрізняються (з мінімальною кількістю населення 1368 жителів та максимальною – 2962180 осіб). Сумарна кількість громадян, що проживають в об'єднаних територіальних громадах, становить 38122555, що є досить великою часткою. В середньому в громадах проживають 26493 людини.

Областями лідерами за кількістю населення в громадах є Дніпропетровська та Харківська області (додатково ще м.Київ як окрема громада). Загалом лише декілька областей не об'єднали в громадах більш як 1 млн громадян, а саме Луганська, Кіровоградська та Чернівецькі області.

До того ж громади були створені нерівномірно від самого початку через добровільно-примусовий фактор створення громад. Відповідно громади в окремих областях створювали частіше, а в інших навпаки пасивніше, відповідно кожна область через свої демографічні особливості не є рівномірною за кількістю населення. Варто зауважити, що окремі області (як-от Закарпатська) мають досить складне та проблемне сполучення між населеними пунктами, що ускладнює процес утворення громад або ж безпосередньо впливає на рівень спроможності громади (через малий бюджет та відстороненість від інших населених пунктів).

Ще одним показовим фактором неоднорідності поділу населення громад серед областей є добровільний етап створення громад, який відбувався із 2015 по 2019 рр., та примусове або ж обов'язкове об'єднання громад у 2020 р., що одразу впливало і на чисельність та доходи громад.

Що стосується кількості населених пунктів, які входять до громад, то діапазон становить від 1 до 36 населених пунктів в одній об'єднаній громаді. Особливих обмежень за кількістю населених пунктів, що мають утворювати громаду, в законодавстві чи методичках не було на старті реформи децентралізації, були лише окремі пункти про взаємозалежність та сполучення між населеними пунктами. Відповідно в середньому в об'єднані територіальні громади входять 7 населених пунктів, а загалом громади об'єднують 10977 населених пунктів.

Площа громад теж може різко відрізнятись: з мінімальною площею в 36 квадратних кілометрів до 1596 квадратних кілометрів. Об'єднані територіальні

громади разом мають площу 51319 квадратних кілометрів, а середня площа громади становить 380 квадратних кілометрів.

Лідерами за кількістю об'єднаних населених пунктів у громадах є Вінницька, Львівська, Житомирська та Тернопільська області. Натомість лише Луганська область має мінімальний показник за кількістю об'єднаних населених пунктів.

Загальна кількість населених пунктів, що була об'єднана в межах територіальної громади, теж потенційно може бути індикатором “бідних” чи “багатих” громад, оскільки досить часто об'єднувалися першими та швидше саме ті населені пункти, на території яких були прибуткові інфраструктурні, виробничі чи фабричні об'єкти. Звісно, що бували і винятки, і навіть малі за чисельністю громади можуть мати досить високий рівень доходу.

Щодо місцевих виборів 2020 р., то більшість переможців на посаду голови об'єднаних територіальних громад є самовисуванцями. В дослідженні ми не брали до уваги партійну приналежність голів громад, оскільки переважна більшість кандидатів були безпартійними (на це вказують як дані ЦВК, так і різноманітні дослідження). Відповідно, ми взяли до уваги саме аспект того, від якої партії був висунутий на виборах кандидат на посаду голови громади.

Аналізуючи результати, важливим пунктом, що варто відзначити, є партійна розпорошеність. Попри те що політична партія “Слуга народу” отримала монобільшість у парламенті та стала “абсолютними переможцями” на виборах до ВРУ 2019 р., місцеві вибори 2020 р. не отримали такого ж результату, і як наслідок 223 голови громад були висунуті від партії та отримали перемогу (лише частина з них є партійцями).

Місцевим виборам притаманні загальні тенденції минулих літ – у них брала участь величезна кількість політичних партій, та перемогу в окремих громадах отримували здебільшого маловідомі, локальні та незагальнонаціональні партії й персоналії (особливо місцеві мери) або ж ті партії, які не потрапляли до ВРУ останніх скликань. Логічним поясненням такого явища ще може бути обов'язкове правило для кандидатів на посаду голови об'єднаної територіальної громади мати партійне представництво, за умови якщо чисельність громади перевищує 10 тис. жителів. Таким чином, базуючись на даних бази, можемо ствердити, що загалом кандидати були висунуті від 47 різних політичних партій. Серед усіх політичних партій найбільше висуванців мали лише такі 6 партій (переважна більшість переможців були самовисуванці – 644 особи).

Попередні дані щодо об'єднаних територіальних громад вказують на неоднорідність як і серед особливостей громад, так і серед голів громад та політичних партій, що їх висували на обраний пост. З іншого боку, з початку реформи децентралізації розширення повноважень та бюджетів громад зробили їх більш вагомими для політичних сил, оскільки громади тепер мають більше ресурсів та контролю. До того ж, громади тепер мають більше можливостей залучати інвестиції та зберігати частини податків на місцях.

Таблиця 1.

Список політичних сил, що висунули найбільше переможців на посаду голови об'єднаної територіальної громади

Політична сила	Кількість переможців (стали головами громади)
“Слуга народу”	223
“За Майбутнє”	90
“ВО Батьківщина”	50
“Опозиційна Платформа За Життя”	49
“Європейська Солідарність”	42
“Наш Край”	41

Джерело: створив автор на основі зібраної бази даних із 1440 територіальних громад.

Аналіз реалізації реформи децентралізації вказує на велику кількість проблем із фінансовою спроможністю громад (дослідження VoxUkraine вказує на те, що за три роки існування громад із 2016 по 2019 в переважній більшості громад розмір державних дотацій лише збільшився, в той час як власні доходи громад зменшилися в 14 із 23 областей) [16], недосконалою законодавчою базою [13], опір реформі з боку місцевих еліт через конфлікти інтересів, блокування рішень, бажання втримати своє виборне місце тощо [8]. Більшість із аналітичних доповідей чи матеріалів, що були проаналізовані в ході дослідження, яскраво доводять тезу про те, що політичний вплив у тому чи тому вигляді (з боку політичних сил, місцевих еліт чи олігархів) був наявним від початку реформи, однак досить важливим є саме економічний аспект умовної “боротьби” за громади.

Досить показовим у цьому плані виявився щорічний моніторинг Всеукраїнської мережі “ОПОРА”. Їхні моніторинги вказують на те, що головним та досить популярним механізмом політичного впливу з боку обраних народних депутатів із мажоритарних округів є механізм виділення субвенцій із державного бюджету України на фінансування різноманітних проєктів у громадах [9]. Аналітики ОПОРИ зазначають, що аналіз заходів та проєктів, для яких відбувається фінансування, містить досить широкі категорії, що дозволяє профінансувати абсолютно будь-які проєкти чи об'єкти. Відповідно саме цим досить часто користуються народні депутати. До того ж відповідна комісія для підготовки пропозицій розподілу субвенцій на соціально-економічні проєкти обов'язково має містити 50% місць для представників бюджетного комітету. Згідно з дослідженнями ОПОРИ, робота цієї комісії не є повністю прозорою, оскільки відомості про склад комісії, протоколи засідань, наявність критеріїв відбору проєктів не висвітлюють у публічному форматі, а тому досить важко прослідкувати, як саме відбуваються та здійснюються рішення щодо фінансування та видання державних субвенцій [9].

Таким чином процес виділення державних субвенцій перетворився з механізму допомоги громадам у певний “майданчик” для взаємодії народних депутатів і політиків та об’єднаних територіальних громад. У більшості випадків це роблять саме з метою отримати електоральні переваги. ОПОРА зафіксувала, що на нещодавніх виборах до ВРУ у 2019 р. як мінімум 33 народних депутати повторно пройшли до парламенту завдяки використаним бюджетним ресурсам саме для фінансування різноманітних проєктів у громадах та самореклами на цьому. Загалом таких випадків реклами та агітації на проєктах, фінансованих із бюджетних коштів, було зафіксовано близько 2734 [1]. Відповідно таке використання державних субвенцій є однозначним підтвердженням політичного впливу з боку народних депутатів, спрямованого на об’єднані територіальні громади.

Загалом у передвиборчий період було зафіксовано близько півтори тисячі ймовірних випадків використання державних субвенцій із метою непрямої виборчої агітації [11]. Серед головних цілей виділення державних субвенцій також є досить багато проєктів “широкого” напрямку, однак здебільшого це проєкти для освітніх закладів. Можна припустити, що це робили з метою непрямої виборчої агітації серед освітян та батьків учнів, з метою “більшого поширення реклами”.

Крім того, важливо зауважити, що під час впровадження реформи децентралізації в Україні розподіл державних субвенцій на фінансування соціально-економічних проєктів не був однорідним [22]. Можна помітити, що кожного року були області, громади яких отримували значно більше фінансування через виділені державні субвенції, що вже свідчить про нерівність розподілу субвенцій, невизначеність, чому відбувається така диференціація із виділенням субвенцій та пріоритезація одних громад перед іншими. Таким чином, це може свідчити про наявність певних політичних анклавів, де народні депутати фокусують свою увагу й ресурси та звідки вони переважно хочуть отримати найбільшу електоральну підтримку. Крім того, можна розглядати механізм виділення як спосіб реклами політичної партії або ж окремого кандидата від партії. Найбільш поширеним є саме другий варіант.

До того ж, спосіб ведення непрямої агітації та реклами депутатів був характерним для всього періоду створення об’єднаних територіальних громад від 2015 по 2020 рр., однак результати моніторингу вказують на те, що найменш активним роком був саме 2020 р. для народних депутатів (менша кількість агітацій та реклами) [22]. Можна припустити, що таке явище є пов’язаним із пройденим виборчим періодом.

Крім того, важливо зауважити, що Кабінет Міністрів України декілька років відмовлявся або ж ігнорував прийняття поправок до постанови, що регулює механізм виділення державних субвенцій, та лише прийняв відповідні зміни частково 2020 р [12]. Залишається відкритим питання, чому більш конкретні механізми розподілу державних субвенцій були прийняті 2020 р. після парламентських та місцевих виборів? Можна лише припустити про наявність

політичних мотивів та інтересів зберігати не повністю прозорий механізм виділення державних субвенцій протягом основного процесу створення громад та проведення виборів у громадах. Що також можна розглядати як безпосередній вплив (або ж у цьому випадку не вплив) на реформу децентралізації в Україні. Таким чином, з 2020 р. Кабінет Міністрів почав визначати пріоритетні громади, яким варто виділяти державні субвенції (кошти виділяються відповідно до 80% загальної чисельності жителів у регіоні) [22].

Головним аргументом підтвердження політичного впливу в контексті нашого дослідження є механізм виділення державних субвенцій для соціально-економічних проєктів в об'єднаних територіальних громадах через народних депутатів. Цей механізм став справжнім інструментом політичного впливу для народних депутатів останніх двох скликань, та досить часто цей інструмент використовували саме для політичного впливу на громади з метою отримання електоральних бонусів. Важливо, що досить часто це був саме прихований або непрямий політичний вплив та непряма політична агітація, що відбувалася через медіа та соціальні мережі. Самі кошти часто демонстрували як власні кошти депутатів або як певний призовий фонд під час конкурсів чи спортивних змагань у громадах. Це також позиціювали як різноманітні власні “подарунки” громадам від народних депутатів, а не придбані за державні кошти. Крім того, непряму рекламу та агітацію проводили собі не лише самі народні депутати, але їхні команди, оточення та місцеві голови громад.

Отже, політичний вплив на процес створення та функціонування громад є однозначним чинником, що лише підкреслює важливість таких досліджень, як наше. Такий політичний вплив є характерним як для регіональних рівнів, так і для загальнодержавних. Суб'єктами впливу є різні групи та політичні еліти, але досить часто їхня мета – це реклама, агітація, збереження влади, збереження контролю над ресурсами. З іншого боку, головними об'єктами впливу є саме жителі громад, якими маніпулюють для отримання електоральних вигод. Головними ресурсами політичного впливу здебільшого є саме фінансові ресурси, вони ж одночасно досить часто і є головними інструментами політичного впливу.

Створивши регресійні моделі на основі зібраної бази даних, ми отримали результати, наведені в Таблиці 2. Незалежними змінними першої моделі стали дані щодо населення, площі, розміру громад, партійності народних депутатів та того, які партії висунули голів громад. Аналіз вказує на те, що з 6 різноманітних моделей саме дані стосовно населення громад та партійності нардепів є найбільш значущими для нашої спостереженої змінної. Скоригований коефіцієнт детермінації вказує на те, що модель описує 41% загалом усіх змінних, що впливають на нашу залежну змінну, що є досить хорошим результатом. Коефіцієнти моделі вказують на те, що зі збільшенням населення громади та із провладною партійністю народного депутата зростатиме кількість та частка виділених для громад субвенцій на різноманітні проєкти.

Таблиця 2.

Результати регресійного аналізу

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Значущість
	B	Стандартна помилка	Бета		
Константа	8973306,333	154741,570		57,989	0,000
population	28,852	1,169	0,595	24,677	0,000
Константа	6589956,232	265312,855		24,838	0,000
population	28,576	1,113	0,590	25,676	0,000
party	3413045,000	316044,827	0,248	10,799	0,000

Джерело: розробив автор на основі зібраної бази даних за допомогою статистичної програми SPSS.

Таким чином, наша перша регресійна модель частково підтверджує нашу тезу, і що більша кількість населення громади, то більші обсяги субвенцій будуть виділені громаді. Це можна пояснити і розмірами громади, і схильністю народних депутатів впливати на великі громади.

Друга регресійна модель, які ми застосували, відноситься до бінарних логістичних регресій. Відповідно тут залежною змінною є приналежність до партії ("party"), а саме факт, чи народний депутат округу належить до провладної партії ("1"), чи ні ("0"). Незалежними змінними тут теж будуть кількість виділених субвенцій, розмір, населення, площа громади та яка партія висунула голову громад на виборах.

Бінарна логістична регресія була проведена вже для меншого кола змінних (включивши лише "найпопулярніші" та найпоширеніші політичні партії). У цьому випадку ми отримали коефіцієнт детермінації, який у 3 моделі описує 24% всіх можливих змінних, що можуть впливати на нашу досліджувану змінну.

Коефіцієнти моделі вказують лише на взаємозалежність кількості субвенцій із провладністю народного депутата, що є логічно, оскільки саме за їх поданням і надають субвенції для громад.

Таким чином, регресійні моделі вказали на статистичну значущість змінних населення громади, партійності народних депутатів та кількості виділених субвенцій. Наша перша множинна регресійна модель виявилася найбільш описовою та підтвердила, що партійність народного депутата та кількість населення громад мають безпосередній вплив на кількість виділених субвенцій для громад.

Отже, наше дослідження підтверджує, що політичний вплив народних депутатів є залежним від розмірів об'єднаних територіальних громад. Відповідно народні депутати більш імовірно впливатимуть саме на громади з більшою чисельністю через такі чинники: більша кількість електорату, більша кількість інфраструктурних об'єктів, більша кількість малого чи середнього бізнесу,

а відповідно і більша кількість соціально-економічних проєктів, для яких можна виділити субвенції з державного бюджету.

Таблиця 3.

Результати бінарної логістичної регресії

		B	Середньо-квдратична помилка	Вальд	ст. св.	значущість	Exp (B)
Крок 1	amount	0,000	0,000	107,361	1	0,000	1,000
	константа	-1,034	0,186	31,004	1	0,000	0,356
Крок 2	smd	0,009	0,001	49,449	1	0,000	1,009
	amount	0,000	0,000	112,990	1	0,000	1,000
	константа	-2,083	0,245	72,114	1	0,000	0,125
Крок 3	smd	0,009	0,001	51,618	1	0,000	1,009
	amount	0,000	0,000	116,099	1	0,000	1,000
	council	-0,047	0,013	13,004	1	0,000	0,954
	константа	-1,796	0,256	49,288	1	0,000	0,166

Джерело: розробив автор на основі зібраної бази даних за допомогою статистичної програми SPSS.

Як наслідок, реклама діяльності народного депутата або ж будь-який різновид непрямої агітації може мати більший результат саме у великих громадах, що і пояснює наша регресійна модель. У контексті дослідження політичного впливу головним чинником та залежною змінною є саме кількість виділених субвенцій, оскільки саме цей інструмент впливу відкриває народним депутатам можливість для отримання поставлених цілей, політичних маніпуляцій над жителями громад, та “купівлі” електоральних бонусів. Важливо, що наша регресійна модель та загалом результати дослідження вказують саме на вагомий фактор “провладного” представництва таких народних депутатів, які представляють політичну партію “Слуга народу”. Результати нашого дослідження можна використати для дослідження політичних мотивів та інтересів не лише окремих народних депутатів та представників партії, але і політичної сили як окремого агента політичного впливу.

Висновки. Наше дослідження підсумовує те, що реформа децентралізації в Україні та створення об’єднаних територіальних громад, незважаючи на певні успіхи, потребує значного доопрацювання, зокрема нормативно-правової бази, вирішення наявних проблем та прогалин, що дозволяють використовувати різноманітні інструменти політичного впливу з боку місцевих еліт та народних депутатів для отримання власних вигод (зокрема непряму політичну агітацію, рекламу, контроль над ресурсами та збереження чи переобрання на посадах). Фактично політичний вплив, що спрямований на об’єднані територіальні громади або ж на реформу децентралізації загалом, наявний на всіх рівнях політичної влади, що підтверджено в численних дослідженнях науковців.

Крім того, на нашу думку, одним із головних чинників політичного впливу є два ресурси: фінансовий (як збереження контролю над фінансами, так і отримання нових джерел доходів) та адміністративний (збереження посади та своїх повноважень). Важливо також і те, що головним інструментом та механізмом впливу є саме контроль над фінансовими потоками та доходами громад (як від районних депутатів, представників адміністрацій чи міських голів, так і народних депутатів). Умовно кажучи, фінансовий ресурс можна назвати головним “важелем впливу”, що може принести необхідний результат та змінювати поведінку об’єктів впливу (жителів громад) у потрібному руслі. Інші інструменти політичного впливу (блокування рішень, затримка створення громад, відтягування виборів) були менш поширеними та більш характерними саме для старту реформи, натомість як фінансові інструменти є характерними протягом всього періоду створення та функціонування громад.

Щодо наших гіпотез, то можна зробити такі висновки.

Наша перша множинна регресійна модель виявилася найбільш описовою та підтвердила нашу першу гіпотезу. Як наслідок, партійність народного депутата та кількість населення громад мають безпосередній вплив на кількість виділених субвенцій для громад. Відповідно можна чітко прослідкувати взаємозалежність між розмірами громад та “інтересом” до них народних депутатів. Політичний вплив, що здійснюють через механізм виділення державних субвенцій від народних депутатів партії “Слуга народу”, залежить від розміру громади, тобто що більша громада, то більша кількість виділених субвенцій та потенційна неприхована агітація чи реклама народного депутата.

Наша друга гіпотеза не підтвердилася, оскільки вплив місцевих голів на кількість виділених субвенцій є мінімальним. Відповідно партійність голів громад (або радше те, хто висунув голову громади на виборах) не відіграє значної ролі в отриманні субвенцій чи взагалі має якусь взаємозалежність із розмірами об’єднаної територіальної громади.

Враховуючи те, наскільки важливим є ресурс та інструмент фінансового впливу або ж загалом питання доходів громад (додатково також і контролю над доходами), доречним буде розширити базу даних та включити аналіз бюджетів громад, взаємозалежності їх із представниками місцевої або ж центральної влади.

Бібліографічні покликання

1. 33 депутати, які використовували субвенції для агітації, пройшли до парламенту. ОПОРА. 2019. URL: <https://www.oporaua.org/news/parliament/subventisii/19445-33-deputata-iaki-vikoristovuvali-subventsiyi-dlia-agitatsiyi-proishli-do-parlamentu> (Дата звернення: 18.08.2021)

2. Diez D., Rundel M. OpenIntro Statistics. Leanpub. URL: <https://leanpub.com/openintro-statistics> (Last Accessed: 20.11.2021)

3. Romanova, V. and Umland, A. Ukraine’s Decentralization Reforms Since 2014: Initial Achievements and Future Challenges. Chatham House Research Paper. 2019. URL: <https://www.chathamhouse.org/publication/ukraine-s-decentralization-reforms-2014-initial-achievements-and-future-challenges> (Last accessed: 06.06.2021).

4. Бабка В. Політичний вплив: тенденції концептуальних змін. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. С. 325–336.

5. Бабка В. Функціональні етапи здійснення політичного впливу. *Грані*. 2014. С. 65–71.

6. Виговський Д. Суть політичного впливу як категорії політичної науки. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2007. С. 62–66.

7. Горбатюк М. Вплив регіональної і місцевих політичних еліт на проведення реформи децентралізації у Вінницькій області. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2019. С. 97–122.

8. Горбатюк М. Вплив регіональної і місцевих політичних еліт на проведення реформи децентралізації у Вінницькій області. ІПЕНД. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/gorbatuk_vplyv.pdf (Дата звернення: 20.11.2021)

9. Державні субвенції – 2018: гроші для громадян чи для депутатів? ОПОРА. 2019. URL: <https://www.oporaua.org/report/vybory/16670-derzhavni-subventsiyi-2018-groshi-dlia-gromadian-chi-dlia-deputativ> (Дата звернення: 18.08.2021)

10. Децентралізація в Україні. Decentralization. 2021. URL: <https://decentralization.gov.ua> (Дата звернення: 12.12.2021)

11. Звіт щодо ймовірного використання бюджетних ресурсів у цілях непрямої агітації (червень 2018 – січень 2019 рр.) ОПОРА. 2019. URL: <https://www.oporaua.org/report/vybory/vybory-prezydenta/vybory-prezydenta-2019/16777-zvit-shchodo-ymovirnogo-vikoristannia-biudzhetnikh-resursiv-u-tsiliakh-nepriamoyi-agitatsiyi-cherven-2018-sichen-2019-rr> (Дата звернення: 18.08.2021)

12. Кабмін проігнорував рекомендації ОПОРИ з приводу субвенцій. ОПОРА. 2019. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/vybory-prezydenta/vybory-prezydenta-2019/17512-kabmin-proignoruvav-rekomendatsiyi-opori-z-privodu-subventsii> (Дата звернення: 18.08.2021)

13. Курочкіна Ю. Вплив законодавства на ОТГ: чи справді дотримання формальних норм створює спроможні громади? VoxUkraine. 2020. URL: https://voxukraine.org/uk/vpliv-zakonodavstva-na-otg-chi-spravdi-dotrimannya-formalnih-norm-stvoryuye-spromozhni-gromadi/?fbclid=IwAR1x9FkfOHN1RcrEIZC0g_kiTvr-bEub0I3E7I2VZP8XcUAxGHUoG1fVAbmY (Дата звернення: 12.07.2021)

14. Лебедюк В. Статистичні методи в політичній науці: регресійні моделі. *Слов'янський вісник*. 2015. С. 93–97.

15. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. Decentralization. 2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring> (Дата звернення: 10.12.2021)

16. Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 р. SlideShare. URL: <https://www.slideshare.net/secret/IS1k2J0Ski3SDW> (Дата звернення: 12.07.2021)

17. Пітцик М., Слобожан О., Рабошук Я. 1000 громад: формування спроможних територіальних громад. ПУЛЬС. URL: <http://auc.org.ua/sites/default/files/library/posibnyk.tergrweb.pdf> (Дата звернення: 27.04.2021)

18. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (Дата звернення: 12.07.2021)

19. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. *Відомості*

Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-p> (Дата звернення: 12.07.2021)

20. Про місцеве самоврядування в Україні. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (Дата звернення: 12.07.2021)

21. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#n8> (Дата звернення: 12.07.2021)

22. Субвенції-2020. На що виділили кошти перед місцевими виборами? ОПОРА. 2020. URL: <https://www.oporaua.org/report/parliament/subventisii/20725-subventsiyi-2020-na-shcho-vidilili-koshti-pered-mistsevimi-viborami> (Дата звернення: 18.08.2021)

References

1. 33 deputaty, yaki vy`kory`stovuvaly` subvenciyi dlya agitaciyi, projshly` do parlamentu.

ОПОРА. 2019. URL: <https://www.oporaua.org/news/parliament/subventisii/19445-33-deputata-iaki-vikoristovuvali-subventsiyi-dlia-agitatsiyi-proishli-do-parlamentu> [in Ukrainian] (2021, August 18)

2. Diez D., Rundel M. OpenIntro Statistics. Leanpub. URL: <https://leanpub.com/openintro-statistics> (Last Accessed: 20.11.2021)

3. Romanova, V. and Umland, A. Ukraine's Decentralization Reforms Since 2014: Initial Achievements and Future Challenges. Chatham House Research Paper. 2019. URL: <https://www.chathamhouse.org/publication/ukraine-s-decentralization-reforms-2014-initial-achievements-and-future-challenges> (Last accessed: 06.06.2021).

4. Babka V. Polity`chny`j vplyv: tendenciyi konceptual`ny`x zmin. Naukovi zapu`sky` Insty`tutu polity`chny`x i etnonacional`ny`x doslidzhen` im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny`. 2014. S. 325–336 [in Ukrainian]

5. Babka V. Funktsionalni etapy zdiisnennia politychnoho vplyvu. Hrani. 2014. S. 65–71. [in Ukrainian]

6. Vyhovskiy D. Sut politychnoho vplyvu yak katehorii politychnoi nauky. Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. 2007. С. 62–66 [in Ukrainian]

7. Horbatiuk M. Vplyv rehionalnoi i mistsevyykh politychnykh elit na provedennia reformy detsentralizatsii u Vinnytskii oblastiiu Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. 2019. С. 97–122 [in Ukrainian]

8. Horbatiuk M. Vplyv rehionalnoi i mistsevyykh politychnykh elit na provedennia reformy detsentralizatsii u Vinnytskii oblasti. IPIEND. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/gorbatuk_vplyv.pdf [in Ukrainian] (2021, November 21)

9. Derzhavni subventsii – 2018: hroshi dlia hromadian chy dlia deputativ? ОПОРА. 2019. URL: <https://www.oporaua.org/report/vybory/16670-derzhavni-subventsiyi-2018-groshi-dlia-gromadian-chi-dlia-deputativ> [in Ukrainian] (2021, August 18)

10. Detsentralizatsiia v Ukraini. Decentralization. 2021. URL: <https://decentralization.gov.ua> (2021, December 12)

11. Zvit shchodo ymovirnogo vykorystannia biudzhethnykh resursiv u tsiliakh nepriamoi ahitatsii (cherven 2018 – sichen 2019 rr.) ОПОРА. 2019. URL: <https://www.oporaua.org/report/vybory/vybory-prezydenta/vybory-prezydenta-2019/16777-zvit-shchodo-ymovirnogo-vikoristannia-biudzhethnykh-resursiv-u-tsiliakh-nepriamoyi-agitatsiyi-cherven-2018-sichen-2019-rr> [in Ukrainian] (2021, August 18)

12. Kabmin proihnoruvav rekomendatsii OPORY z pryvodu subventsii.OPORA. 2019. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/vybory-prezydenta/vybory-prezydenta-2019/17512-kabmin-proihnoruvav-rekomendatsiyi-opori-z-pryvodu-subventsii> [in Ukrainian] (2021, August 18)

13. Kurochkina Yu Vplyv zakonodavstva na OTH: chy spravdi dotrymanna formalnykh norm stvoriue spromozhni hromady? VoxUkraine. 2020.URL: https://voxukraine.org/uk/vplyv-zakonodavstva-na-otg-chi-spravdi-dotrymanna-formalnih-norm-stvoryuye-spromozhni-gromadi/?fbclid=IwAR1x9FkfOHN1RcrElzC0g_kiTvr-bEub0I3E7lZVP8XcUAxGHUoG1fVAbmY [in Ukrainian] (2021, July 12)

14. Lebediuk V. Statytychni metody v politychnii nauksi: rehresiini modeli. Slovianskyi visnyk. 2015. S. 93–97.

15. Monitorynh protsesu detsentralizatsii vlady ta reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya. Decentralization. 2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring> [in Ukrainian] (2021, December 12)

16. Otsinka finansovoi spromozhnosti 366 OTH za 2017 r. SlideShare. URL: <https://www.slideshare.net/secret/IS1k2J0Ski3SDW> [in Ukrainian] (2021, July 12)

17. Pittsyk M., Slobozhan O., Raboshuk Ya. 1000 hromad: formuvannya spromozhnykh terytorialnykh hromad. PULS. URL: http://auc.org.ua/sites/default/files/library/posibnyk_tergrweb.pdf [in Ukrainian] (2021, April 27)

18. Pro dobrovilne obiednannya terytorialnykh hromad. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> [in Ukrainian] (2021, July 12)

19. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-p> [in Ukrainian] (2021, July 12)

20. Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-бп> [in Ukrainian] (2021, July 12)

21. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#n8> [in Ukrainian] (2021, July 12)

22. Subventsii-2020. Na shcho vydilyly koshty pered mistsevymy vyboramy? OPORA. 2020. URL: <https://www.oporaua.org/report/parliament/subventisii/20725-subventsiyi-2020-na-shcho-vidilili-koshti-pered-mistsevimi-viborami> [in Ukrainian] (2021, August 18)

POLITICAL IMPACT ON THE DECENTRALIZATION REFORM IN UKRAINE

Bohdan Sitarskyi^{a,*}

^a*Department of National Security and Political Science, The National University of Ostroh Academy, Ostroh, Ukraine*

ABSTRACT

The essence of the work is the study of political influence and its selfish manifestations by the people's deputies of Ukraine on the process of formation and functioning of

ARTICLE INFO

Keywords:

decentralization, united territorial communities, political influence.

---

united territorial communities. In our work, political influence is revealed as an element of indirect political agitation of deputies in the district through the mechanism of financing and allocating state subventions from the state budget of Ukraine to communities, which is a very popular and effective tool of direct influence on residents of united territorial communities. The first section of our study is devoted to the study and interpretation of the concept of political influence, and the methods by which it can be explored. The second section attempts to analyze the gaps in decentralization reform that have made it possible to spread such selfish political influence. The third section contains the empirical part of our study, where we obtained the results of the interdependence of political influence of people's deputies with the volume of issued state subventions of communities in 2020.

---

local elections

*Corresponding author:
bohdan.sitarskyi@oa.edu.ua
*ORCID:
0000-0001-5987-9572

Article history:
Received 02.09.2022
Accepted 30.10.2022

Content from this work may be used under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International Licence (CC BY 4.0). Any further distribution of this work must maintain attribution to the author(s) and the title of the work, journal citation and DOI.

УДК 32:316.75(477)

ДИНАМІКА ІДЕНТИЧНОСТІ РОСІЙСЬКОМОВНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ТА ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Євген Синчук^{а,*}

^аЦентр східноєвропейських студій, Варшавський університет, Варшава, Польща

Анотація

У дослідженні проаналізовано рівень національної ідентичності російськомовних громадян України за визначеними часовими рамками, а саме до та після подій Революції гідності 2013-2014 років. Питання національної ідентичності в Україні вивчали від початку незалежності, а події 2014 року, що пов'язані з Євромайданом, окупацією Криму та війною на Донбасі стали додатковим каталізатором вивчення процесів творення та змін національної ідентичності в українському суспільстві. Одна з актуальних граней вивчення ідентичності українців є аналіз ідентичності зросійщених українців, які є невід'ємною частиною українського суспільства і на яких цілеспрямовано працювала російська пропаганда, проросійські політики та організації всередині України. Але події, які почалися від 2014 в Україні могли б ще суттєвіше вплинути на російськомовних громадян, а тому важливо проаналізувати цей вплив на ідентичність російськомовних громадян, адже ті чи ті зміни національної самоідентифікації в цій групі населення впливають на політичне та суспільне життя України. Для аналізу було використано дані соціологічного моніторингу, який здійснено в Київському міжнародному інституті соціології (КМІС). Соціологічні результати, які розміщені у вільному доступі, були проаналізовані методом описової статистики. Для аналізу обрано три індикатори, які є релевантними щодо визначення національної ідентичності російськомовних громадян в Україні. Серед них: «ставлення до неза-

Ключові слова:

Революція гідності, національна ідентичність, незалежність, російська мова, українці, які розмовляють російською мовою

*адреса до кореспонденції:
yevhen.synchuk@gmail.com
*ORCID:
0000-0001-5813-3074

Історія статті:

Надійшла 08.09.2022
Прийнята 02.12.2022

Зміст цієї роботи може бути використаний на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0). Будь-яке подальше розповсюдження цієї роботи повинно містити покликання на автора(ів) та назву роботи, покликання на журнал та DOI.

лежності України”, “трактування власної національної ідентичності”, “оцінка статусу російської мови в державі”. Щодо ставлення до незалежності, то у 2007 році на Півдні і Сході українці, які розмовляють російською мовою ставилися до незалежності досить по-різному. На Півдні України незначна перевага була в підтримці незалежності, а на Сході навпаки – в антипідтримці. 2017 року значна більшість громадян як на Сході, так і на Півдні підтримувала незалежність. У пункті самоідентифікації українці, які розмовляють російською мовою почали більше ідентифікувати себе українцями та менше росіянами, але впродовж 2014 року спостерігалася невизначеність самоідентифікації російськомовних громадян. У ставленні до статусу російської мови в Україні до 2014 року спостерігалася більша підтримка статусу другої державної мови, проте після 2014 року українці, які розмовляють російською мовою не розглядали статус російської мови як другої державної.

Вступ. У статті досліджено зміну ідентичності російськомовних громадян України після Революції гідності. У зв'язку з подіями 2014 року чимало українських та іноземних дослідників почали вивчати, як ці процеси вплинули на ідентифікацію громадян України, зокрема російськомовних, і порівнювати нові показники з показниками дореволюційних часів. У різних регіонах розуміння української ідентичності різнилося і подекуди було діаметрально протилежним.

Також в українському суспільстві були спроби спровокувати етнічний конфлікт між українськомовними та російськомовними українцями. В контексті останніх подій це означає, що важливим чинником окупації ОРДЛО і АР Крим стало цілеспрямоване створення колишніми лідерами Партії регіонів, які підтримувала влада РФ, конфлікту між регіонами, щоб на фоні протистояння змобілізувати своїх виборців, тобто переважно українців, які розмовляють російською мовою чи етнічних росіян в Україні. Таке інструментальне використання ідентичності ми спостерігали у війнах у колишній Югославії, конфлікті в Північній Ірландії в другій половині ХХ століття, геноциді в Руанді 1994 року. У зв'язку з відсутністю системних дій держави з побудови української ідентичності українці, які розмовляють російською мовою часто ідентифікували себе локально, надаючи перевагу місту чи регіону, а не державі. У кращому випадку такі громадяни розглядали патріотизм через призму сплати податків і фінансового добробуту, а не через політичну чи соціально-культурну приналежність. Однак РФ не вдалося спровокувати ні етнічний конфлікт між етнічними росіянами (російськомовними) та українцями (частково теж

російськомовними) на Донбасі, ані громадянську війну в тому вигляді, де ядром сил сепаратистів мали стати місцеві мешканці, а не найманці чи кадрові російські військові. Попри це, влада РФ активно поширює наратив внутрішнього конфлікту в Україні як у самій Росії, так і за кордоном.

З огляду на ці події вивчення динаміки ідентичності російськомовних громадян України може бути більш важливим, ніж здається на перший погляд. Адже від того, як українська ідентичність буде змінюватися в найближчі роки, залежить не лише цивілізаційний розвиток, але й безпека України та сусідніх європейських держав. Отож ідентичність російськомовних українців може вплинути на порядок денний в Україні і на її подальший розвиток. А цивілізаційний шлях, яким рухатиметься держава, цілком ймовірно вплине і на ситуацію в Центрально-Східній Європі. Тому нові дані про стан ідентичності російськомовних громадян мають як академічне, так і політичне значення.

Мета та завдання дослідження. Виявити, які зміни відбулися в самоідентифікації російськомовних громадян та як вони вплинули на зміну політичної ідентичності громадян України.

Огляд літератури. Український політолог Володимир Кулик, спираючись на дослідження від КМІС, вважає, що після Євромайдану на початку війни в деяких регіонах (особливо південно-східних) відбувся двоступеневий перехід спочатку до гібридної ідентифікації (переважно україно-російської), а згодом до української ідентичності [9]. Також науковець наголошує на значних змінах у розумінні самоідентифікації українців та їхньому ставленні до держави [10]. Тим часом Гвендолін Сассе та Аліса Лакнер з Центру східноєвропейських та міжнародних досліджень (ZOiS) зазначають, що “чіткого впливу війни на ідентифікацію теперішнього та колишнього населення Донбасу (що переїхали в інші регіони України чи до Росії) не було” [7].

Історик Ярослав Грицак вважає, що на Донбасі можна розгледіти прояви “донбаської ідентичності”. Науковець передусім ґрунтує висновки на попередніх дослідженнях, які показували, що жителі Донбасу ідентифікують себе радше локально, ніж державно [5]. З дискусії про те, сформувалася чи не сформувалася нова ідентичність на території України після 2014 року (і якщо так, то якою вона є), ми можемо відзначити, що науковці мають різну емпіричну базу та по-різному її інтерпретують. У цій роботі ми будемо критично оцінювати дані, на які спираються різні дослідники.

Якщо взяти до уваги безпосередньо дослідження ідентичності, то деякі науковці визначають окремі ідентифікаційні маркери для аналізу цього питання. На думку американського економіста Грегора Поп-Елечеса та політолога Грема Робертсона, це можуть бути визначення своєї Батьківщини, етнічна ідентичність, мовна практика. Також можливе виокремлення і політичних питань для змістовнішого аналізу [8]. Так, Оксана Шевель з університету Рудгерса вужче підходить до вивчення ідентичності, беручи до уваги показник використання мови. До питань, пов'язаних із мовною практикою, на її думку, можна відносити також “вибір мови людиною, якби всі співрозмовники були

байдужими”, “вибір мови, що зумовлений впливом соціального середовища”, “вибір мови опитування на початку інтерв’ю” [6]. Як бачимо, для вивчення ідентичності дослідники послуговуються різними змінними. У цьому дослідженні ми також беремо до уваги мовну практику. Аналіз полягатиме у визначенні того, наскільки російська мова, на думку російськомовних громадян, має бути залучена в українське законодавство та публічну сферу.

Методи дослідження. У дослідженні використано метод описової статистики. Це дасть можливість структурувати, проінтерпретувати та візуалізувати кількісні дані, які зібрали дослідницькі центри.

Результати. Всі дані для аналізу взято з Національного банку соціологічних даних, який створили Київський міжнародний інститут соціології і Центр “Соціальні індикатори” у співробітництві з Києво-Могилянською академією за грантом Міжнародного фонду “Відродження”. Безпосередньо ті дані, які буде використано в дослідженні, взято з бази КМІСу.

Розуміння такого чинника, як ставлення до незалежності, є одним із яскравих чинників демонстрації приналежності громадян України до своєї держави, що дасть можливість прояснити загальну картину ідентичності російськомовних громадян України в зазначений період.

Для визначення ставлення до незалежності України взято результати таких років: 2006, 2007, 2016 та 2017. Це пов’язано з наявністю досліджень, які є у вільному доступі. Проте цього достатньо, щоб прослідкувати загальні зміни після 2014 року¹.

Проаналізувавши результати опитування 2006 року, бачимо, що підтримка незалежності серед російськомовного населення не є такою очевидно, як серед українськомовних респондентів, і чітко відображено роздвоєння позиції російськомовних громадян.

В наступному році практично всі основні показники як в українськомовних, так і в російськомовних респондентів зросли. Більше того, різниця між показником підтримки і непідтримки незалежності серед російськомовних громадян почала зменшуватися.

Через два роки після Революції гідності найбільш показовим явищем стало те, що на 10% знизився показник антипідтримки незалежності серед російськомовних респондентів. Також (хоч і не кардинально, але стабільно) збільшується показник підтримки незалежності російськомовними громадянами.

---

¹ Статистична похибка вибірки в усіх роках (з імовірністю 0,95 і за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує: 3,3% для показників близьких до 50%; 2,8% – для показників близьких до 25%; 2,0% – для показників близьких до 10%; 1,4% – для показників близьких до 5%. Метод: особисте інтерв’ю за місцем проживання респондента [2]. Також варто зазначити, що в 2016 і 2017 роках в опитуванні не брали участь жителі окремих регіонів Донецької і Луганської областей, а також АР Крим.

Якби референдум про незалежність України був сьогодні, як би Ви проголосували? (жовтень 2006)

У розрізі мовного використання респондентів*

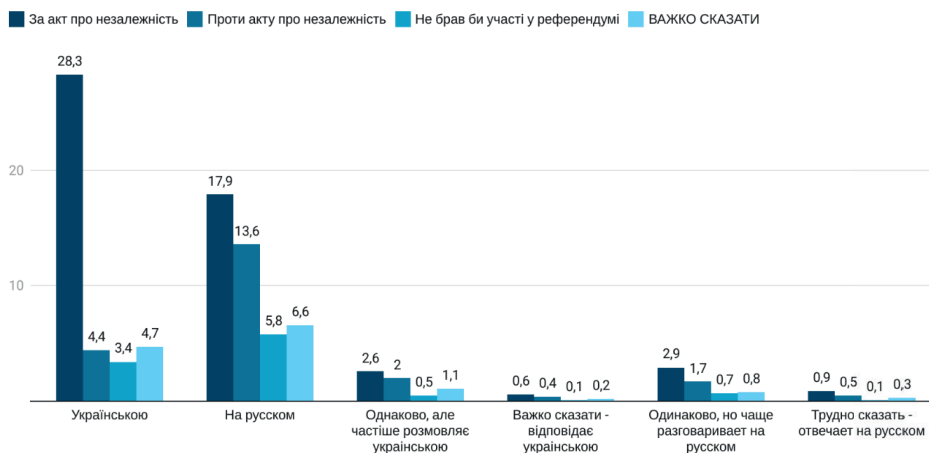

Chart: Yevhen Synchuk · Created with Datawrapper

Рис. 1. Результати опитування “Якби референдум про незалежність України був сьогодні, як би Ви проголосували? (жовтень 2006)”

Джерело: Візуалізував автор на основі даних КМІС (жовтень 2006). Незалежність України. Національний банк соціологічних даних. Київський архів.

Якби референдум про незалежність України був сьогодні, як би Ви проголосували? (травень 2016)

У розрізі мовного використання респондентів*

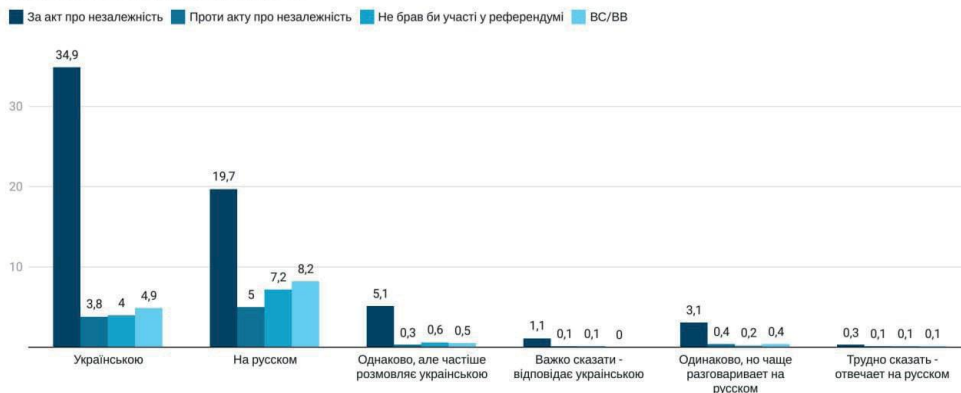

Chart: Yevhen Synchuk · Created with Datawrapper

Рис. 2. Результати опитування “Якби референдум про незалежність України був сьогодні, як би Ви проголосували? (травень 2016)”

Джерело: Візуалізував автор на основі даних КМІС (травень 2016). Незалежність України. Національний банк соціологічних даних. Київський архів.

Крім того, ці респонденти почали більше уникати прямої відповіді, обираючи інші варіанти. Очевидно, що на ці результати суттєво вплинула відсутність респондентів із ОРДЛО та Криму, проте натомість можемо спостерігати за змінами, які відбуваються серед російськомовної групи на території, підконтрольній Україні, адже ці люди вже прожили певний час у постмайданній країні, а тому дуже важливо промоніторити, наскільки на них впливає наявна суспільно-політична та економічна парадигма нової української реальності.

В наступному 2017 році українськомовні та українці, які розмовляють російською мовою практично в унісон зменшили своє негативне ставлення до російської мови. Варто зауважити, що позитивне ставлення до незалежності в українськомовних громадян значно зросло порівняно з попереднім роком, а в російськомовних не зазнало змін. Отже під час аналізу першого показника спостерігаємо повільне, але впевнене зростання підтримки незалежності України серед російськомовного населення і набагато швидше падіння невідтримки незалежності.

Другий індикатор, через який визначено ідентичність російськомовних громадян – це “національна ідентичність”. В аналізі використано результати досліджень КМІС із лютого 2006 по лютий 2017 року. Окрім того, проаналізовано всі наявні дослідження КМІС у вільному доступі за 2014 рік, а саме за лютий, вересень, жовтень, грудень, щоб визначити, які саме події 2014 року найбільше впливали на думку громадян².

Ким Ви вважаєте себе за національністю? (лютий 2006)

У розрізі мовного використання респондентів*

Chart: Yevhen Synchuk • Created with Datawrapper

Рис. 3. Результати опитування “Ким Ви вважаєте себе за національністю?” (лютий 2006)

Джерело: Візуалізував автор на основі даних КМІС (лютий 2006). Незалежність України. Національний банк соціологічних даних. Київський архів.

² Статистична похибка вибірки (з імовірністю 0,95 і за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує: 3,3% для показників близьких до 50%; 2,8% – для показників близьких до 25%; 2,0% – для показників близьких до 10%; 1,4% – для показників близьких до 5%. Метод: особисте інтерв’ю за місцем проживання респондента [3].

На рисунку спостерігаємо, що більше третини російськомовних громадян визначали свою національність, як росіяни. Проте більшість російськомовних вважають себе українцями. В загальному відповідний показник 2007 року не відрізняється від попереднього, лише збільшилась кількість респондентів, які не окреслили себе виключно російськомовними, проте ідентифікували себе саме українцями. Натомість 2008 року вже очевидніше спостерігаємо збільшення різниці між російськомовними громадянами, які ідентифікують себе українцями, і росіянами відповідно.

Ким Ви вважаєте себе за національністю? (жовтень 2014)

У розрізі мовного використання респондентів*

Chart: Yevhen Synchuk • Created with Datawrapper

Рис. 4. Результати опитування “Ким Ви вважаєте себе за національністю?” (лютий 2008)

Джерело: Візуалізував автор на основі даних КМІС (лютий 2008). Незалежність України. Національний банк соціологічних даних. Київський архів.

2009 року самоідентифікація себе українцями російськомовних громадян збереглася на рівні попереднього року, проте незначних змін зазнав показник ідентифікації за ознакою російської національності. Утім, 2010 року показник ідентифікації російськомовних себе росіянами продовжував зростати. Цікаво, що на момент проведення опитування відбувались підрахунки другого туру виборів президента України. Цікаво, що за президентства Віктора Януковича 2012 року національна самоідентифікація українцями російськомовних знизилась. Натомість збільшились інші два показники – ідентифікація себе росіянами та змішана самоідентифікація (визначення себе одночасно і українцями, і росіянами). 21 квітня 2010 року було підписано “Угоду між Україною і Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України” (“Харківські угоди”), згідно з якою продовжено термін перебування Чорноморського флоту Росії в Севастополі на 25 років, до 2042 року [4]. Україна натомість отримувала знижку на російський газ. Себто на цей показник могла б вплинути характерна проросійська політика Януковича у зовнішній політиці. В лютому 2013 року ситуація змінюється з точністю до навпаки. Українці, які розмовляють російською мовою більше починають себе відчувати українцями і менше росіянами чи носіями зі змішаною ідентичністю. Така зміна на 180 градусів може бути пов’язана

не з конкретною політикою В. Януковича в цій сфері, а, можливо, з піднесенням суспільства після вдалого проведення домашнього Чемпіонату Європи з футболу – Євро-2012, який позитивно вплинув на розвиток інфраструктури в Україні. Це питання вимагає додаткового дослідження.

Лютий 2014 був найтрагічнішим періодом Євромайдану, оскільки в цей час загинуло найбільше протестувальників. Але варто зазначити, що на українськомовних громадян це жодним чином не вплинуло, на відміну від російськомовних, які почали менше себе ідентифікувати росіянами, а, відтак, більше українцями.

Ким Ви вважаєте себе за національністю? (жовтень 2014)

У розрізі мовного використання респондентів*

Chart: Yevhen Synchuk · Created with Datawrapper

Рис. 5. Результати опитування “Ким Ви вважаєте себе за національністю?” (жовтень 2014)

Джерело: Візуалізував автор на основі даних КМІС (жовтень 2014). Незалежність України. Національний банк соціологічних даних. Київський архів.

Вересень 2014 року продемонстрував вкрай цікаві показники. Серед російськомовних різко впав показник ідентифікації “українець” – майже на 10%. Натомість значно більше відсотків почав набирати показник змішаної українсько-російської самоідентифікації. Варто враховувати й той факт, що попереднє опитування в лютому було останнім, у якому взяли участь усі регіони до окупації. Такі результати повертають нас до теоретичної частини, а саме до теорій, які висловлювали Володимир Кулик і Ярослав Грицак. Нагадаю, що В. Кулик зазначає, що після Євромайдану відбувся двоступеневий перехід спочатку до гібридної ідентифікації (переважно українсько-російської, а згодом до української ідентичності). А Я. Грицак вказує на певну “донбаську ідентичність”, яка не є чітко українською чи російською. В лютому 2017 року, попри зменшення рівня української самоідентифікації серед російськомовних громадян, загалом показники не демонструють надто різних коливань.

Підсумовуючи цей пункт, варто вказати на декілька моментів. Щодо національної ідентичності, то до революції практично не спостерігали кардинальних відмінностей, які пов’язані зі зміною національної ідентичності російськомовних мешканців. Якщо такі процеси і відбувалися, то вони були пов’язані

з проросійською політикою В. Януковича. Після Революції гідності ситуація почала змінюватися більш радикально. Українці, які розмовляють російською мовою почали більше ідентифікувати себе українцями та менше росіянами. Проте впродовж 2014 року простежували невизначеність у питанні ідентичності.

І щодо третього пункту. Мовний індикатор є одним із найважливіших аспектів для визначення рівня ідентичності, і значна частина дослідників часто покликається саме на такі показники. Для аналізу використано дослідження КМІСу за такі періоди: лютий 2010, 2013 та 2015 рр.а також вересень та жовтень 2014 року. Серед усіх наявних даних у відкритому доступі це найбільш вдалі терміни, під час яких проведено опитування³.

Як Ви вважаєте, чи потрібно щоб російська мова мала статус другої державної в Україні? (лютий 2010)

У розрізі мовного використання респондентів*

За те, щоб російська мова була другою державною мовою України

Проти того, щоб російська мова була другою державною мовою України

Не брати участі у голосуванні

ВС/НВ

Chart: Yevhen Synchuk · Created with Datawrapper

Рис. 6. Результати опитування “Як Ви вважаєте, чи потрібно, щоб російська мова мала статус другої державної в Україні” (лютий 2010)

Джерело: Візуалізував автор на основі даних КМІС (лютий 2010). Незалежність України. Національний банк соціологічних даних. Київський архів.

Як і очікувалося, більше третини російськомовних громадян підтримували статус російської як другої державної мови у 2010 році. Ймовірно, далося взнаки те, що опитування проводили на початку президентства Віктора Януковича, який паралельно із своєю опоненткою Юлією Тимошенко намагався під час своєї виборчої кампанії глобально розділити українських виборців

³ Статистична похибка вибірки (з імовірністю 0,95 і за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує: 3,3% для показників близьких до 50%; 2,8% – для показників близьких до 25%; 2,0% – для показників близьких до 10%; 1,4% – для показників близьких до 5% [1].

і за мовною ознакою, а також, у випадку В. Януковича, консолідувати російськомовний (проросійський) електорат навколо своєї кандидатури, особливо в другому турі президентських виборів. Пізніше, очевидно спираючись на таку підтримку російськомовної групи населення, було створено “Закон Ківалова-Колесніченка” [3].

У лютому 2013 року досить суттєво на результати аналогічного опитування вплинув варіант відповіді щодо офіційного статусу російської мови, як певна “альтернатива” двом крайнім позиціям. Чимало російськомовних та навіть українськомовних респондентів обрали саме цей варіант, який, імовірно, пов’язаний із Законом “Про засади державної мовної політики” № 5029-VI, або, як він ще відомий, “Законом Ківалова-Колесніченка”. Згаданий закон значно розширював використання регіональних мов. Ухвалення такого законопроекту викликало невдоволення та протест у суспільстві. З 2018 року закон визнано неконституційним.

А якби зараз проходив референдум з питання, чи надати російській мові в Україні статус другої державної мови нарівні з українською, як би Ви вчинили? (жовтень 2014)

У розрізі мовного використання респондентів*

проголосували б за таке рішення,

проголосували б проти такого рішення

чи не брали б участі в такому референдумі?

ВС/НЗ

ВВ

Chart: Yevhen Synchuk - Created with Datawrapper

Рис. 7. Результати опитування “А якби зараз проходив референдум із питання, чи надати російській мові в Україні статус другої державної мови нарівні з українською, як би Ви вчинили” (жовтень 2014)

Джерело: Візуалізував автор на основі даних КМІС (жовтень 2014). Незалежність України. Національний банк соціологічних даних. Київський архів.

Порівняно з лютим 2010 року в жовтні 2014 рівень підтримки російськомовних громадян російської мови як державної зменшився на 12%. Також більше російськомовних жителів уникали відповіді на це питання та виступали проти такого рішення.

Отже, у висновку варто зазначити те, що, на жаль, неможливо в наступні роки визначити ставлення російськомовних громадян до скасування “Закону

Ківалова-Колісніченка”, оскільки це дало б змогу дізнатися, чи зберігалася тенденція бачення російської мови як другої офіційної серед російськомовних громадян України надалі. Чітко можна сказати одне, що після Революції гідності російську мову в суспільстві перестали розглядати як можливу державну і ця інформаційна бульбашка зникла із суспільного дискурсу. Проте відразу з’явилась альтернатива в баченні російської мови як регіональної і, як виявилось, чимало українськомовних громадян не заперечували таку ідею.

Підсумовуючи зведені результати відповідей російськомовних громадян за всіма трьома змінними, які були використані в роботі, можна з іншого боку проаналізувати індикатори ідентичності. За показниками ідентичності визначено найхарактерніші чинники, які виявлено під час опрацювання результатів кожної зі змінних. У двох індикаторах ідентичності, а саме в ставленні до незалежності України і національної ідентичності, проаналізовано на двох зведених графіках відразу за всі роки, які були згадані в роботі. Це було зроблено для визначення основних тенденцій в обраних часових рамках. Останній індикатор (а це оцінка статусу російської мови в державі) проаналізовано в розрізі саме тих дат, котрі були найбільше наближеними до подій Революції гідності, тобто напередодні, під час і в наступних місяцях, щоб побачити безпосередній вплив Євромайдану, окупації Криму та війни на Донбасі на ставлення російськомовних громадян, які проживають в Україні, до статусу російської мови в державі.

Висновок. Досліджуючи індикатор “ставлення до незалежності”, спостерігаємо поступове збільшення прихильності російськомовних мешканців до незалежності України і водночас різке падіння рейтингу противників української незалежності. Особливо цей показник знизився саме після Євромайдану. Ці результати дають можливість стверджувати, що, незважаючи на незначне зростання, підтримка незалежності серед російськомовних респондентів, падіння антирейтингу підтримки незалежності свідчать, що українці, які розмовляють російською мовою точно почали з більшою лояльністю ставитися до незалежності України, якщо її і безпосередньо не підтримувати.

Індикатор “ставлення до статусу російської мови” демонструє також цікаві показники. До Революції гідності українці, які розмовляють російською мовою переважно підтримували статус російської мови як другої державної, а після Євромайдану обрали варіант офіційного статусу російської. Цікавим є те, що паралельно цей варіант активно підтримували й українськомовні громадяни України. Тобто в підтримці “офіційного статусу російської мови” обидві групи респондентів були максимально наближені одна до одної.

Щодо питання визначення національної ідентичності, то до 2014 року серед російськомовних мешканців України чітко не відображено конкретну національну ідентифікацію. Тому періоди президентств Віктора Ющенка і Віктора Януковича в цьому плані суттєво не відрізняються. В лютому 2014 року більше третини російськомовних від загальної вибірки респондентів ідентифікували себе українцями. А у вересні цей показник ідентифікації кардинально впав та

дещо збільшився показник змішаної (українсько-російської ідентичності). Для пояснення такої ситуації можна звернутися до праць раніше згаданих українських науковців, чий пояснення можуть краще розкрити суть таких показників. Володимир Кулик визначив, що після Революції гідності утворилась гібридна ідентичність (особливо в південно-східних регіонах) як перехідний етап до української, а Ярослав Грицак вказував на створення нової, окремої “донбаської ідентичності” як такої, що відрізняється від російської та української ідентичності. Тобто можна стверджувати, що в цей період 2014 року внаслідок Майдану, окупації Криму та війни на Сході серед російськомовних мешканців України відбувся певний ціннісний злам, що і відобразилося в результатах.

В цілому, якщо брати до уваги всі змінні, які були використані в дослідженні, слід зазначити, що за всіма показниками суспільство стало більш консолідованим та об’єднаним. Також не спостерігаємо збереження сильної поляризованості за ціннісними елементами, що визначають ідентичність, як це можна бачити в опитуваннях для визначення електоральних вподобань. Також цікаво і актуально буде в майбутньому проаналізувати національну ідентичність російськомовних громадян вже після завершення повномасштабної російсько-української війни від 24 лютого 2022 року, адже показник консолідації українського суспільства після цього періоду може залишатися на дуже високому рівні.

Бібліографічні покликання

1. Російська мова в Україні. Національний банк соціологічних даних. Київський архів. URL: <https://ukraine.survey-archive.com/data#user-research@action=catalog&params=-32817503368> (Дата звернення: 02.09.2021)
2. Незалежність України. Національний банк соціологічних даних. Київський архів. URL: <https://ukraine.survey-archive.com/data#user-research@action=catalog&params=-39450891032> (Дата звернення: 02.09.2021)
3. Закон України. Про засади державної мовної політики. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (Дата звернення: 05.12.2021)
4. Договір Януковича і Медведєва про базування флоту до 2042 року. Текст документа. Українська правда. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/04/22/4956018/> (Дата звернення: 05.12.2021)
5. Грицак Я., Тимошенко Д. Зараз настає кінець донбаської ідентичності. Радіо Свобода. 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27691372.html> (Дата звернення: 14.10.2020)
6. Shevel O. Towards new horizons in the study of identities in Ukraine, *Post-Soviet Affairs*, 2018. p. 1.
7. Sasse G. & Lackner A. War and identity: the case of the Donbas in Ukraine, *Post-Soviet Affairs*, 2018. p. 15.
8. Pop-Eleches G. & Robertson G. B. Identity and political preferences in Ukraine – before and after the Euromaidan, *Post-Soviet Affairs*, 2018, p. 4.
9. Kulyk V. Shedding Russianness, recasting Ukrainianness: the post-Euromaidan dynamics of ethnonational identifications in Ukraine”, *Post-Soviet Affairs*, 2018. p. 17.

10. Kulyk V. Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine, *Europe-Asia Studies*, 2017. p. 13.

References

1. Rosiys'ka mova v Ukrayini. [Russian language in Ukraine.][National Sociological Data Bank. Kyiv archive] URL: <https://ukraine.survey-archive.com/data#user-research@action=catalog&params=-32817503368> [in Ukrainian]. (2021, September, 02)
2. Nezalezhnist' Ukrayiny. [Independence of Ukraine.][National Sociological Data Bank. Kyiv archive] URL: <https://ukraine.survey-archive.com/data#user-research@action=catalog&params=-39450891032> [in Ukrainian]. (2021, September, 02)
3. Zakon Ukrayiny. Pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky.[Law of Ukraine. On the principles of state language policy.][Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> [in Ukrainian]. (2021, December, 05)
4. Dohovir Yanukovycha i Medvedyeva pro bazuvannya flotu do 2042 roku. Tekst dokumentu. [Yanukovich's and Medvedev's agreement on basing the fleet until 2042. The text of the document.][Ukrainian Pravda].URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/04/22/4956018/> [in Ukrainian]. (2021, December, 05)
5. Hrytsak YA., Tymoshenko D. Zaraz nastupaye kinets' donbas'koyi identychnosti. [Hrytsak Y., Tymoshenko D. Now comes the end of the Donbas identity].URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27691372.html> [in Ukrainian]. (2020,October,14)
6. Shevel O. Towards new horizons in the study of identities in Ukraine, *Post-Soviet Affairs*, 2018. p.1.
7. Sasse G. & Lackner A. War and identity: the case of the Donbas in Ukraine, *Post-Soviet Affairs*, 2018. p.15.
8. Pop-Eleches G. & Robertson G. B. Identity and political preferences in Ukraine – before and after the Euromaidan, *Post-Soviet Affairs*, 2018, p.4.
9. Kulyk V. Shedding Russianness, recasting Ukrainianness: the post-Euromaidan dynamics of ethnonational identifications in Ukraine”, *Post-Soviet Affairs*, 2018. p.17.
10. Kulyk V. Identity in Transformation: Russian-speakers in Post-Soviet Ukraine, *Europe-Asia Studies*, 2017. p.13.

THE DYNAMICS OF IDENTITY OF RUSSIAN-SPEAKING CITIZENS OF UKRAINE BEFORE AND AFTER THE REVOLUTION OF DIGNITY

Yevhen Synchuk^{a,*}

^a*The Centre for East European Studies, University of Warsaw, Warsaw, Poland*

ABSTRACT

The study analyzes the level of national identity of Russian-speaking citizens of Ukraine within certain time frames, namely before and after the events of the Revolution of Dignity 2013-2014. The issue of national identity in Ukraine has been studied since independence, and the events of 2014 related to Euromaidan, the occupation of Crimea and

---

ARTICLE INFO

Keywords:

Revolution of Dignity, national identity, independence, Russian language, Russian-speaking

---

the war in Donbas have become an additional catalyst for studying the creation and change of national identity in Ukrainian society. One of the most important aspects of studying the identity of Ukrainians is the analysis of the identity of Russian-speaking citizens of Ukraine, who are an integral part of Ukrainian society and on which Russian propaganda, pro-Russian politicians and organizations in Ukraine worked purposefully. But the events that began in 2014 in Ukraine could have an even more significant impact on Russian-speaking citizens and therefore it is important to analyze this impact on the identity of Russian-speaking citizens, because certain changes in national identity in this group affect the political and social life of Ukraine. Sociological monitoring data from the Kyiv International Institute of Sociology (KIIS) were used for the analysis. Sociological results published by the institute in free access were analyzed through the method of descriptive statistics. For the analysis, three indicators were selected that are relevant for determining the national identity of Russian-speaking citizens in Ukraine. Among them: "attitude to the independence of Ukraine", "interpretation of one's own national identity", "assessment of the status of the Russian language in the state". As for the attitude to independence, in 2007 in the South and East, Russian-speaking citizens treated independence quite differently. In the south of Ukraine there was a slight advantage in support of independence, and in the east on the contrary in anti-support. In 2017, the vast majority of citizens in both the East and the South supported independence. At the point of self-identification, Russian-speaking respondents began to identify more as Ukrainians and less as Russians, but in 2014 there was uncertainty about the self-identification of Russian-speaking citizens. In relation to the status of Russian language in Ukraine until 2014, there was greater support for the status of the second state language, but after 2014, Russian-speaking citizens did not consider the status of Russian as a second state language.

---

*Corresponding author:
yevhen.synchuk@gmail.com
*ORCID:
0000-0001-5813-3074

Article history:
Received 08.09.2022
Accepted 02.12.2022

Content from this work may be used under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International Licence (CC BY 4.0). Any further distribution of this work must maintain attribution to the author(s) and the title of the work, journal citation and DOI.

УДК 658.5:005

АНАЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ЯКІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ: ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД

Ганна Охріменко^{а,*}

^а*Кафедра інформаційно-документних комунікацій, Національний університет “Острозька академія”, Острог, Україна*

Анотація

Розглянуто питання якості інформації як основи аналітичної культури організації. Висвітлено концепції іноземних теоретиків та практиків у сфері інформаційного менеджменту. Структура дослідження прослідковує вирішення низки завдань. Перше завдання – презентувати базові характеристики фахівця з аналітичної культури в організації. На основі емпіричного аналізу були визначені такі характеристики, як “критичне мислення”, “креативність”, “компетентність”, “обізнаність”, “цілеспрямованість”, “уважність до деталей”, “знання новітніх технологій”. Наступним важливим кроком став аналіз міжнародного досвіду до концептуалізації вимог до якості інформації, з якою працюють інформаційні аналітики. Варто виокремлювати п’ять рівнів якості інформаційних потоків у менеджменті: зручність отримання інформації; корисність вмісту інформаційних потоків; достатність інформації; доступність до інформації та взаємодія між суб’єктами інформаційних відносин. Третім завданням дослідження є показ чинників, які перешкоджають отримати цінну інформацію для прийняття управлінських рішень. До основних перешкод належить перенавантаження інформаційних потоків та дублювання даних. Перспективою подальших досліджень у сфері аналітичної культури має стати проєктний підхід до вирішення питання підготовки фахівців з аналітичної культури ведення тренінгових програм для працівників інформаційних центрів, включення в освітні програми закладів вищої освіти навчальних компонентів з аналітичної культури.

Ключові слова:

інформація, інформаційний аналітик, якість інформації, аналітична культура

^{*}*адреса до кореспонденції:*
anna.okhrimenko@oa.edu.ua
ORCID:
0000-0001-6739-9501

Історія статті:

Надійшла 18.10.2022
Прийнята 16.12.2022

Зміст цієї роботи може бути використаний на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0). Будь-яке подальше розповсюдження цієї роботи повинно містити покликання на автора(ів) та назву роботи, покликання на журнал та DOI.

Вступ. Управлінцям соціокультурними процесами як менеджерам інформаційно-комунікативних потоків необхідні правильні дані, зібрані правильним способом і у правильній формі, у правильному місці і в правильний час. Якщо одну з перерахованих вимог не виконують або виконують недостатньо чітко, у менеджерів звужується коло питань, на які вони здатні відповісти, а також знижується якість висновків, які вони можуть зробити на основі отриманої інформації.

Передусім варто констатувати, що якість інформації в системі аналітичної культури – це не просто кількісне вираження у співвідношення витрачених ресурсів на отриманий результат. Це багатоаспектне явище, яке залежить передусім від контексту аналізу, за допомогою якого аналітики працюють з інформаційними даними.

Також варто констатувати, що якість інформації – це не лише робочий інструмент спеціалістів-аналітиків, це відповідальність всієї команди, яка переймається власним корпоративним брендингом. Так, за результатами соціологічного дослідження *Data Quality and the Bottom Line* (Chatsworth, CA) [2, с. 34], щорічно американські компанії втрачають майже 600 млн дол. лише через помилкові дані або дані поганої якості. В багатьох випадках менеджери позбавлені можливості контролювати збір та первинну обробку даних – досить часто фахівці з консолідованої інформації отримують інформацію останніми; вони не ознайомлені з процесами генерації, фіксації, передачі та узагальнення даних.

Виникають дослідницькі запитання: 1) яким чином менеджерам-аналітикам оцінювати якість управлінської інформації? 2) які чинники не дають змогу отримати цінну інформацію для здійснення управлінських рішень?

Огляд літератури. Наразі не існує самостійного комплексного дослідження в Україні, яке було б присвячене аналітичній культурі в організації та пріоритетності впливу інформаційних потоків на її формування. Серед іноземних досліджень варто приділити увагу науковій монографії К. Андерсона “Аналітична культура. Від збору даних до бізнес-результатів” (2015), а також аналітичним розвідкам Ж. Яна та Ш. Кайа “Розробка та перевірка інструменту для вимірювання сприйнятої користувачем якості обслуговування інформації, що представляють веб-портали” (2005), Д. Тхакура “Що таке якість інформації?” (2017).

Методи дослідження та дані. Наукове дослідження ґрунтується на вторинних даних, зібраних методами інформаційного аналізу, порівняння та узагальнення. Первинні дані представлені внаслідок онлайн-опитувань респондентів, також використаний сітковий метод для проектування сертифікатної програми з проблем аналітичної культури для менеджерів соціокультурної сфери.

Результати. Для комплексного розуміння суті системи аналітичної культури та проблеми якості інформації, якою володіють менеджери

соціокультурних процесів, варто передусім визначити базові характеристики фахівця з аналітичної корпоративної культури.

Науково-практична лабораторія “Студія стратегічних комунікацій” при кафедрі інформаційно-документних комунікацій Національного університету “Острозька академія” в жовтні 2020 року провела експрес-опитування серед майбутніх фахівців з інформаційної діяльності в соціокультурній сфері. Основна мета – встановити уявлення респондентів про базові характеристики фахівців з аналітичної культури в організації. Опитування здійснено в інтернет-сервісі menti.com у форматі “хмари думок”. В опитуванні взяли участь 28 респондентів віком від 18 до 22 років; було поставлено одне запитання: “Зазначте, будь ласка, базові характеристики, якими має володіти фахівець з аналітичної культури організації?” (Рис. 1).

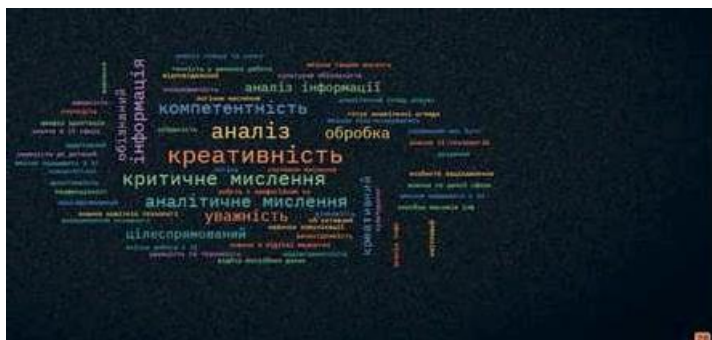

Рис. 1. Базові характеристики фахівця з аналітичної культури.

Джерело: експрес-опитування здобувачів з інформаційної діяльності у соціокультурній сфері (жовтень 2020, НаУОА).

За результатами опитування, найбільш важливими характеристиками для фахівця-аналітика мають бути “критичне мислення”, “креативність”, “компетентність”, “обізнаність”, “цілеспрямованість”, “уважність до деталей”, “знання новітніх технологій”.

Таким чином, фахівець з аналітичної культури – це професіонал із високий рівнем критичного мислення, який чітко розуміє всі аспекти якісної оцінки інформації; цілеспрямований та компетентний аналітик, який володіє знаннями про систему вимог до опрацювання інформації та вміє креативно вирішувати ситуації, пов’язані з функціонуванням інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Американський дослідник Карл Андерсон, директор з аналітики в Warby Parker, акцентує увагу на важливості таких вимог до якості інформації в системі аналітичної культури [1, с. 39-40]:

1) доступність: у аналітика має бути доступ до даних – це визначає не лише дозвіл на отримання даних, а також наявність відповідних інструментів, що забезпечують можливість використати та проаналізувати їх;

2) точність: дані повинні відображати реальну ситуацію та істинне значення об'єктів дійсності;

3) взаємопов'язаність: має бути доступна можливість пов'язати одні дані з іншими; це забезпечується набором кодів або ключів, що пов'язані в інформаційний потік із різних частин бази даних.

4) повнота: під неповними даними К. Андерсон розуміє як відсутність частини інформації, так і повну відсутність одиниці інформації;

5) відсутність суперечностей: дані мають бути не суперечливими – збігатися змістовно в різних джерелах доступу до них;

6) однозначність та релевантність: дані повинні бути недвозначними, а чітко відповідати словнику бази даних;

7) надійність: інформація має бути водночас повною та точною, містити всі достовірні дані, які аналітик очікує отримати;

8) своєчасність: деактуалізовану інформацію можна використовувати лише для довгострокового стратегічного планування та прогнозування; для роботи з оперативною інформацією аналітикам доводиться працювати в досить короткі терміни.

Про комплексність у питанні визначення якості інформації зазначають і автори наукового дослідження "Розробка та перевірка інструменту для вимірювання сприйнятої користувачем якості обслуговування інформації, що представляють веб-портали" (2005) Ж. Ян та Ш. Кай [5, с. 582]. Спираючись на концептуальні моделі в галузі інформаційних систем, науковці виокремили п'ять рівнів якості інформаційних потоків у менеджменті: 1) зручність отримання інформації; 2) корисність вмісту інформаційних потоків; 3) достатність інформації; 4) доступність до інформації та 5) взаємодія між суб'єктами інформаційних відносин.

Індійський дослідник управлінських інформаційних систем Дінеш Тхакур вважає перевантаження інформації основною загрозою для аналітиків-менеджерів у сучасних міжнародних корпораціях. Перевантаження інформацією призводить до як психологічних, так і фізіологічних проблем для реципієнта та знижує якість прийняття рішень. Тому в сучасній організації головним питанням залишається розроблення належної інформаційної системи управління, оскільки вона має потенціал уникати знищення корпоративних цінностей, зменшувати перевантаження інформацією. Дослідник пропонує власну модель якості інформаційної системи, яка складається з п'яти атрибутів (Рис. 2): релевантності, своєчасності, точності, надійності та повноти інформації [4]. Високий бал із кожного з атрибутів свідчить про хорошу якість інформації.

Між атрибутами є своєрідна ієрархія. Повноту інформації дослідник оцінює як інтегровану з чотирьох базових атрибутів та вважає основною в роботі інформаційних аналітиків в управлінській структурі.

Рис. 2. Атрибути якості інформації [4].

Окрім перенавантаження, важливою перешкодою до оцінювання якості інформаційних потоків є дублювання даних. Якщо аналітик не знає, що має справу з повторюваними даними, це, як наслідок, знижує довіру до висновків інформаційних фахівців, які не буде враховано в процесі прийняття управлінських рішень. В умовах активної цифровізації в Україні низка соціокультурних закладів стала потребувати трансформації не лише управлінських, але й інформаційно-комунікативних аспектів діяльності. Зокрема це стосується бібліотечних установ та управлінців консолідованої інформації в них.

Водночас освітньо-професійних програм, які формують фахові компетентності менеджерів соціокультурних та інформаційно-комунікативних процесів у сфері аналітичної культури, в Україні не сформовано. Так, наприклад, понад 50 ЗВО України, в яких здійснюють підготовку фахівців з інформаційної та соціокультурної діяльності, мають суттєві проблеми з наборами молодих здобувачів, які прагнуть отримати диплом за спеціальностями 028 “Менеджмент соціокультурної діяльності” та 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”. Зокрема, тренд щодо набору на спеціальність 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” на 2018–2019 н. р. показував у середньому 25% від ліцензованого обсягу в ЗВО України (Рисунок 3) [3, с. 108].

Варто зауважити, що з 2016 року ЗВО здійснюють спробу “перезавантаження” спеціальності 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” через зміну назв освітньо-професійних програм та впровадження спеціалізацій. Наймінговий аналіз освітньо-професійних програм 2019 року на сайті ЄДЕБО засвідчив, що ЗВО, які здійснюють підготовку бакалаврів за цією спеціальністю, використовують такі варіації:

1. Інформаційна, бібліотечна та архівна справа (27 університетів).
2. Документознавство та інформаційна діяльність (14 університетів).
3. Інформаційна діяльність (2 університети).
4. Інформаційна, бібліотечна та архівна справа (інформаційна аналітика; документознавство, менеджмент державних органів управління; менеджмент бібліотечно-інформаційної діяльності) (2 університети).
5. Документознавство та інформаційна діяльність, інформаційна аналітика та зв’язки з громадськістю (1 університет).

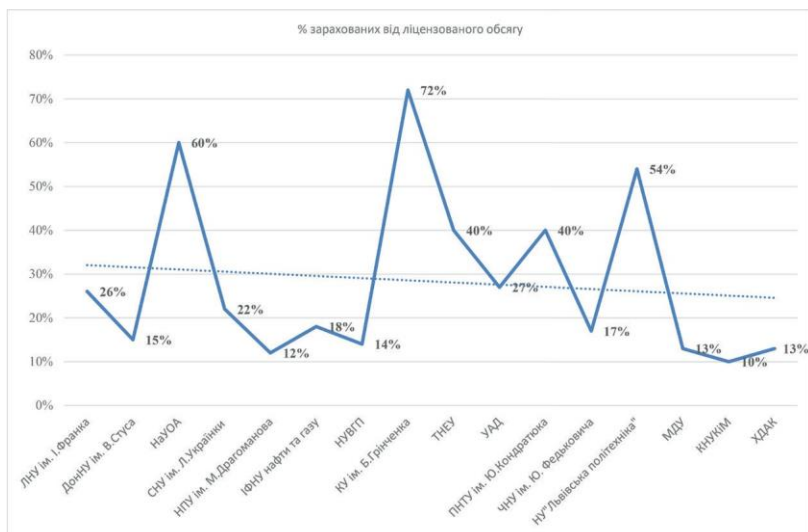

Рис. 3. Тренд набору на спеціальність 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” на 2018–2019 н.р. [3].

6. Документознавство, менеджмент державних органів управління (1 університет).

7. Документознавець, професіонал із організації інформаційної безпеки (1 університет).

8. Документаційне забезпечення управління та інформаційно-аналітична діяльність (1 університет).

9. Управління інформаційними комунікаціями (1 університет).

10. Інформаційно-бібліотечний менеджмент, Інформаційно-документні системи та цифрові архіви (1 університет) [6].

Однак ситуація з трендом наборів майбутніх фахівців за результати вступних кампаній не покращилась. Невдалий наймінг спеціальностей продовжує домінувати над назвами освітньо-професійних програм та не приваблює абітурієнтів отримувати програмні результати навчання спеціалістів-аналітиків соціокультурних установ. Наприклад, за даними ЄДЕБО, кількість поданих заяв абітурієнтів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на спеціальність 028 “Менеджмент соціокультурної діяльності” та 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” 2020 року становила 2839 та 2440 відповідно. Водночас на спеціальність 061 “Журналістика”, яка також належить до сфери соціальних комунікацій, було подано 23 280 заяв [6].

Таким чином, окрім трансформацій назв освітньо-професійних програм у межах цих спеціальностей, варто впроваджувати тренінгові та вузькоспеціалізовані сертифікатні програми, зокрема з аналітичної культури.

Основними причинами, які сприяють проектуванню інноваційного погляду на важливість отримання вищої освіти у сфері управління інформаційно-

комунікативними процесами в закладах культури, зокрема в бібліотечних установах, є: 1) стереотипне уявлення у свідомості майбутніх здобувачів вищої освіти про “нудну професію бібліотекаря”, яка є монотонною та деактуалізованою; 2) працівники бібліотеки теж втрачають мотивацію до виконання власних професійних обов’язків через малі заробітні плати, відсутність бачення перспективи у професії; 3) малопривабливість спеціальності визначається ще й тим, що в очах молоді бібліотекар – це людина старшого віку, яка “досиджує до пенсії”, відповідно більшість працівників бібліотек є віком 45–60+.

Відповідно освітньо-професійні програми зі спеціальності 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” ЗВО побудовані таким чином, аби показати нову роль бібліотек – не як “книгозбірні”, а інформаційно-аналітичного хабу чи центру. В інноваційному центрі мають працювати фахівці з професійними компетенціям (hardskills, softskills, 4 K skills тощо). Однак фахівці нової концепції бібліотеки зможуть почати змінювати систему бібліотек зсередини лише через 3–5 років. Необхідно змінювати ситуацію наразі не лише підготовкою нових фахівців, але і формуванням нових компетентностей для працівників бібліотек сьогодні. Ключовою компетентністю має стати аналітична культура менеджера соціокультурної установи, зокрема бібліотеки.

Основними hard-skills інноваційного менеджера з аналітичної культури соціокультурних установ мають стати:

- 1) розроблення комунікативних стратегій для організації на основі роботи з даними;
- 2) оволодіння методами та засобами роботи з даними, оцінки ефективності їх;
- 3) проектування комерційного інформаційного продукту на основі роботи з даними;
- 4) використання вмін та навичок спеціаліста з аналітики для формування корпоративної культури та топменеджменту в організації.

До soft-skills варто віднести:

- 1) вміння формувати ком’юніті споживачів інформації за інтересами;
- 2) знання специфіки критичного мислення;
- 3) розуміння циркуляції комунікативних зв’язків;
- 4) використання креативності у вирішенні питань із підготовки інформаційних продуктів та послуг.

Науково-практична лабораторія “Студія стратегічних комунікацій” при кафедрі інформаційно-документних комунікацій Національного університету “Острозька академія” у квітні 2021 року провела опитування серед здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за освітніми програми за спеціальністю 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” в таких українських університетах, як: Національний університет “Львівська політехніка”, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Національний авіаційний університет, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Національний університет “Острозька академія”, Київський університет імені Бориса Грінченка та інші. Загальна вибірка – це кількість здобувачів магістерських програм, які навчаються за цією спеціальністю;

вона становить 74 особи. Відповіді на запитання опитування надали 16 респондентів. Основними питаннями до здобувачів були: 1) “Чи передбачено в навчальних планах Ваших освітніх програм викладання ОК “Аналітична культура?”; 2) “Які дисципліни Ви вважаєте аналогічними до ОК “Аналітична культура?”” (Рис. 4).

ЗВО	Кількість здобувачів (вступ 2020 року)	Аналітична культура як ОК
Національний університет «Львівська політехніка»	12/3	Відсутня «Інформаційний менеджмент та адміністрування»
Волинський національний університет імені Лесі Українки	11/2	Відсутня «Інформаційна культура»
Національний авіаційний університет	9/2	Відсутня
Державний університет телекомунікацій	8/1	Відсутня
Донецький національний університет імені Василя Стуса	8/1	Відсутня
Київський університет імені Бориса Грінченка	8/1	Відсутня «Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності»
Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу	5/1	Відсутня
Національний університет «Острозька академія»	5/4	Відсутня
Українська державна академія культури	5/0	Відсутня
Львівський університет імені Івана Франка	3/1	Відсутня «Інформаційна аналітика та інформаційне брокерство»

Рис. 4. Результати опитування
“Аналітична культура як освітня компонента”.

Згідно з отриманими даними спеціалізованої дисципліни “Аналітична культура” не передбачено в жодному навчальному плані освітніх програм вказаних університетів за спеціальністю 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”. Певну спорідненість із аналітичною культурою опитані респонденти вбачають у таких дисциплінах, як “Інформаційна культура”, “Інформаційна аналітика та інформаційне брокерство”, “Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності”.

Таким чином, кафедра інформаційно-документних комунікацій Національного університету “Острозька академія” пропонує спроектувати пілотну сертифікатну програму з аналітичної культури для менеджерів соціокультурних

установ, зокрема бібліотечних інституцій регіонального значення. Основна мета проекту – поглибити *hardskills* фахівців із бібліотечної справи Рівненської, Хмельницької областей через підвищення рівня аналітичної культури.

Основні завдання проекту: 1) організувати сертифікатну програму з аналітичної культури для фахівця з бібліотечної діяльності на базі кафедри інформаційно-документних комунікацій Національного університету “Острозька академія”; 2) налагодити регулярні комунікативні зв'язки між зовнішніми (бібліотечні установи Рівненської та Хмельницької областей) та внутрішніми (здобувачі освіти, НПП ЗВО) стейкхолдерами; 3) робота з психологічними бар'єрами працівників до інновацій у діяльності бібліотек протягом проведення занять на сертифікатній програмі.

Цільові групи проекту: 1) працівники бібліотек Рівненської та Хмельницької областей; 2) студенти, які навчаються на спеціальності 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” та “Менеджмент соціокультурної діяльності” Рівненської та Хмельницької областей.

Процес реалізації проекту (Рис. 5): 1) провести 12 вебінарів для 30 осіб (бібліотекарів та здобувачів) протягом 2 місяців; 2) провести 3 тренінги з подолання психологічних бар'єрів для 30 осіб (бібліотекарів та здобувачів) протягом 2 тижнів; 3) представлення мініпроектів здобувачами для контролю за програмними результатами навчання – 7–10 днів.

Види робіт/тижні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Набір учасників	*	*	*									
Складання графіку та узгодження з тренерами	*	*										
Тестування застосунку та ПЗ для семінарів		*	*									
Вебінари з модулю “Аналітична культура та управлінські рішення”				*	*		*			*		
Вебінари з модулю “Інноваційні комунікації в бібліотечній установі”				*		*	*		*			
Вебінари з модулю “Тайм-менеджмент для працівників бібліотечної діяльності”					*			*	*	*		
Психологічні тренінги з подолання бар'єрів до сприйняття інновацій						*		*			*	
Захист міні проектів											*	
Вручення сертифікатів												*
Підготовка звітів про результати									*	*	*	
Підготовка звіту та заключна конференція												*

Рис. 5. Сітка реалізації проекту [розробка автора].

Висновки. Якість інформації є вкрай важливою для управлінської діяльності як великої корпорації, так і невеликого підприємства. Звісно, значний відсоток відповідальності за якість в інформаційному менеджменті належить інформаційним аналітикам. Однак без узгодженої координаційної діяльності всіх відділів управлінської структури робота аналітика може бути фрагментарною та спричинити колапс корпоративної аналітичної культури.

Аналітики інформаційних потоків мають проводити розвідувальний аналіз, користуватись повним арсеналом методів визначення та оцінювання всіх дефектів інформаційного циклу.

Перспективою подальших досліджень у сфері аналітичної культури має стати проєктний підхід до вирішення питання підготовки фахівців з аналітичної культури – введення тренінгових програм для працівників інформаційних центрів, включення в освітні програми закладів вищої освіти навчальних компонентів з аналітичної культури.

Бібліографічні покликання

1. Anderson C. *Creating a Data-Driven Organization*. O'Reilly, 2015. 336 p.
2. Eckerson W. *Data Warehousing Special Report: Data Quality and the Bottom Line* (Chatsworth, CA: 101communications LLC, 2002), P. 34. URL: <http://download.101com.com/pub/tdwi/Files/DQReport.pdf>.
3. Охріменко Г. До питання підготовки фахівців зі спеціальності “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” в Україні: сучасний стан та проблеми. *Wokół “Katechizmu biblioteki” Paula Ladewiga Bydgoszcz*. 2021. Т. 2. P. 105–111.
4. Thakur D. What is the Quality of Information? *EComputerNotes*. 2017. URL: <https://ecomputernotes.com/mis/what-is-mis/quality-of-information>.
5. Yang Zhilin, Shaohan Cai, Zheng Zhou, Nan Zhou. Development and validation of an instrument to measure user perceived service quality of information presenting Web portals. *Information&Management*. Volume 42. Issue 4, May 2005. P. 575–589.
6. ЄДЕБО України. Статистичні дані вступних кампаній 2018-2021 рр. URL: <https://vstup2021.edbo.gov.ua/statistics/> (дата звернення 16.10.2022).

References

1. Anderson C. *Creating a Data-Driven Organization*. O'Reilly, 2015. 336 p.
2. Eckerson W. *Data Warehousing Special Report: Data Quality and the Bottom Line* (Chatsworth, CA: 101communications LLC, 2002), P. 34. URL: <http://download.101com.com/pub/tdwi/Files/DQReport.pdf>.
3. Okhrimenko G. The issue to training of specialists for the profession “Informational, library and archival Sciences” in Ukraine: current situation and problems. *Wokół “Katechizmu biblioteki” Paula Ladewiga Bydgoszcz*. 2021. Т.2. P.105-111 [in Ukrainian].
4. Thakur D. What is the Quality of Information? *EComputerNotes*. 2017. URL: <https://ecomputernotes.com/mis/what-is-mis/quality-of-information>.
5. Yang Zhilin, Shaohan Cai, Zheng Zhou, Nan Zhou. Development and validation of an instrument to measure user perceived service quality of information presenting Web portals. *Information&Management*. Volume 42. Issue 4, May 2005. P. 575-589.
6. YeDEBO Ukrainy. Statystychni dani vstupykh kampanii 2018-2021 rr. URL: <https://vstup2021.edbo.gov.ua/statistics/> (data zvernennia 16.10.2022) [in Ukrainian].

ANALYTICAL CULTURE AND QUALITY OF INFORMATION IN THE ACTIVITIES OF THE MANAGER OF THE INFORMATION AND COMMUNICATION SPHERE IN UKRAINE: A ROJECT APPROACH

Ganna Okhrimenko^{a,*}

^a*Department of Document Studies and Information Activities, The National University of Ostroh Academy, Ostroh, Ukraine*

ABSTRACT

The author considered the information quality as the basis of the analytical culture of the organization. The author presented the concepts of foreign theorists and practitioners in the field of information management. Scientific research provides the structure that dedicated a few issues. The first task – to represent the basic features of the analytical culture’s specialist in the organization. According to empirical analysis, the author identified such features as “critical thinking”, “creativity”, “competence”, “awareness”, “purposefulness”, “attention to details”, “knowledge of the IT-technologies”. International experience in conceptualizing the information quality requirements became the next important aspect of the research. There are five levels of quality to information flows in management: the ease of obtaining information; the usefulness of the content to information flows; the adequacy of information; the access to information and the interaction between the subjects of information relations. The barriers to obtain valuable information for management decision are the third objective of this scientific issue. The author refers to the main obstacles – information overload and data duplication. The project approach to solving the issue of training specialists in analytical culture is promising for further research. It is necessary to organize the training programs for employees of information centers and the educational programs as the university’s components about analytic culture.

ARTICLE INFO

Keywords:

information, information analyst, information quality, analytical culture

*Corresponding author:

anna.okhrimenko@oa.edu.ua

*ORCID:

0000-0001-6739-9501

Article history:

Received 18.10.2022

Accepted 16.12.2022

Content from this work may be used under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International Licence (CC BY 4.0). Any further distribution of this work must maintain attribution to the author(s) and the title of the work, journal citation and DOI.

Рецензії

REVIEWS

ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ МІСТА

Дмитро Шевчук^а

“Кафедра філософії та культурного менеджменту, Національний університет “Острозька академія”, Острог, Україна

У пошуках обличчя міста: практики самопрезентації міст України в індустріальну та постіндустріальну добу / за заг. ред. В. Кравченка та С. Посохова. Харків: Видавництво Точка, 2021. 564 с.

“Обличчя” наших міст зараз виглядають інакше, аніж тоді, коли писали книгу: вони пошрамовані ракетними ударами, почорнілі через “блекаути”, стривожені через повітряні тривоги або ж взагалі поруйновані російським агресором, який воює за принципом “випаленої землі”. Тож “обличчя” може розумітися в значенні, яке цьому поняттю надає Еманюель Левінас. Обличчя для філософа постає феноменом, що розкриває для людського Я безпосередню близькість Іншого в його вимогливій беззахисності та наполяганні на бутті. От і українські міста в час війни проявляють “вимогливу беззахисність”, яка переплітається із екзистенційною тривогою людей, що в них проживають.

Розпочинаючи писати рецензію, мимоволі згадав фразу з урбаністичного роману Валер'яна Підмогильного “Місто”: “...Місто своїм розгоном і шумом зворушує людину без міри гостріше, ніж лоно природи ніжністю краєвидів та безладною грою стихій, покликаних тут будувати нову природу, – штучну, отже, досконалішу”. В романі описані непрості відносини головного героя з містом, екзистенційне занурення в його простір, породження і вирішення низки серйозних буттєвих (як індивідуального, так і соціального плану) проблем. Екзистенційний вимір відносин людини з містом, що переживає трансформації в умовах сучасності, як метанаукова основа методології міждисциплінарних урбаністичних студій, що демонструють успіхи і невдачі в українській соціогуманітаристиці, – так можна було б окреслити загальне тло досліджень українських міст, представлених у книзі.

Книга, в якій представлені результати проекту “CityFace: практики самопрезентації багатонаціональних міст в індустріальну та постіндустріальну добу”, на мій погляд, особливо цінна методологічними та метанауковими міркуваннями авторів щодо розвитку урбаністичних студій в Україні. Тож саме на цій частині монографії маю намір зосередитися в рецензії. Проект “Обличчя міста” є певним стимулом поживлення урбаністичних студій в Україні. Попри те, що він зосереджується на осмисленні простору п'яти українських

міст (Дніпро, Донецьк, Запоріжжя, Харків та Одеса), методологічний потенціал цього проєкту має загальне значення для вивчення кожного українського (і не лише) міста. Частина дослідницького компоненту проєкту (а відтак і колективної монографії), яка дає розуміння методологічних основ сучасної урбаністики в Україні, відіграє важливу роль загального контексту (чи основи), на якому розгортатимуться інші аспекти проєкту (місто метафоричне, місто символічне, місто персоніфіковане, місто вернокулярне). Проєкт спрямований на те, аби проаналізувати актуальний стан і надати нового поштовху для розвитку урбаністики в Україні, яка, як стверджують автори, перебуває на початковому етапі. Наприклад, один із авторів книги Дмитро Чорний пише так: “Урбаністичні студії в Україні перебувають на початковому етапі свого розвитку, проходячи стадію формування концепції, методологічних прийомів, пошуку предмета дослідження, намагаючись відокремитися від соціально-економічної або політичної історії, історії повсякдення, краєзнавства” (с. 86).

З огляду на констатацію становлення урбаністики в Україні, важливо також і те, що автори досліджують питання про інституціоналізацію урбаністичних студій в Україні, а також презентують найбільш значущі та успішні проєкти, що були зреалізовані в межах вітчизняних урбаністичних студій. Зокрема, детально це представлено щодо історичної урбаністики (стаття Вікторії Константінової та Ігоря Лимана). Не менш важливо, що окремі теоретичні аспекти урбаністики пояснюють пояснюють на конкретних прикладах (зокрема виразно в цій частині домінують приклади Харкова й Одеси).

Автори шукають, так би мовити, “порядок опису міста”, який би був найбільш вдалим для сучасності, відповідав специфіці українських (пострадянських) міст, мав певну форму інституціоналізації, корелював із західними підходами. Це закономірно визначає основні напрями досліджень, результати яких представлені в текстах: філософські засади урбаністики, а відтак і трансформації парадигм урбаністичних студій з огляду на трансформації способів мислення та впорядкування знання; еволюція урбаністичних студій в Україні, наявність/ненаявність радянського спадку урбаністичних студій, імплементація підходів, що постали в західній урбаністиці; інституціоналізація різних підходів урбаністичних студій в Україні та презентація найбільш значущих і успішних проєктів. Окреслення загального контексту розуміння міста в умовах (пост-)сучасності представлено в статті Андрія Артеменка, де автор здійснює спробу подивитися на розвиток урбаністичних досліджень у XXI столітті в контексті зміни світоглядних парадигм постмодерну і метамодерну. Дослідник визначає принципи розгляду міста, які панують у сучасній соціогуманітаристиці (“просторовість, контингентність, контекстуальність”), а також окреслює зміни, які торкнулися урбаністичних студій у цілому: “...у філософії, соціології і, зрештою, в урбаністиці ми бачимо перехід до проблеми формування та виробництва просторів, що відкриває нове уявлення про роль акторів, ансамблі учасників, системи відносин між ними і можливості впливу на цей складний об’єкт – місто” (с. 18). Загальним тлом міркувань про стан урбаністичних студій у світі

та Україні виявляється конвергенція глобальної культури, перехід від постмодерну до метамодерну та його вплив на структуру міста і його розуміння.

Окреслюючи своєрідну еволюцію урбаністичних теорій, автори передусім звертають увагу на трансформації міста та їх вплив на теорії, дослідницькі стратегії та підходи. Однак, ми маємо справу із соціогуманітарним знанням. І дуже добре знаємо (та й, зрештою, маємо досвід з історії), що “ідеї мають значення” і можуть впливати на дійсність. Постає закономірне питання про зворотній вплив, а саме – як теорії змінюють простір міста, як вони впливають на нашу соціальну уяву щодо міського простору, структурують чи переструктуровують міський простір?

У цьому ж ключі постає запитання про те, наскільки західні теорії були відрефлектовані в українській урбаністиці та достосовані до специфіки українських міст? Таке питання виникло, зокрема, через те, що в статті Оксани Міхеєвої, Олексія Мусієзідова та Вікторії Середи зазначено, що теоретичні розробки радянських науковців, які займалися “соціологією міста” (саме цьому підходу присвячено статтю згаданих авторів), не мали істотного впливу на розвиток урбаністики в незалежній Україні. Виникає враження про своєрідний “gap” української урбаністики, який, очевидно, був заповнений підходами, що розвивалися на Заході.

Висхідним пунктом міркувань про принципи урбаністики виразно в текстах постає зв'язок між людиною і містом. Відчувається домінування антропологічного підходу, який передбачає представлення міста через форми “екзистенційного прийняття соціального простору”. До проблематики урбаністичної антропології звертається, зокрема, Олена Петриківська, яка зазначає, що актуальним завданням сьогодні є трансформація антропології в місті в антропологію міста (міську антропологію). Така трансформація передбачає розширення антропологічних досліджень. Авторка зауважує, що зміни в урбаністиці пов'язані з антропологізацією соціогуманітарного пізнання. Предметом міської антропології є, як стверджує авторка, “не місто як таке і не людина як така, а пошук людиною свого місця в місті, надання їй цього місця і, отже, ті міські практики, завдяки яким це місце знаходиться” (с. 75). У тексті представлено три стратегії антропологічного розуміння міста: перша базується на інтерпретативній антропології Кліфорда Гірца, яка, як цілком слушно зауважує дослідниця, передбачає своєрідний компроміс між об'єктивною реальністю та суб'єктивними поглядами на неї; друга вибудовується у вигляді мікроурбанізму, який представлено як сукупність підходів, що прагнуть відобразити множинність і неоднозначність міського життя шляхом акцентування уваги на буденних практиках; третя відсилає до акторно-мережевої теорії Бруно Латура (про застосування цього підходу до розуміння міста згадано також і в статті Андрія Артеменка), яка дозволяє представити місто як багатовимірне утворення, світ гібридів та квазіоб'єктів. Міркування авторів щодо антропології міста та способів його розуміння через зв'язок із людиною, спроби окреслити трансформації, яких зазнають антропологічні

студії в межах сучасної гуманітаристики, є цілком слушними. Єдине, що можна запропонувати додати до сукупності міркувань про антропологічну перспективу в урбаністичних студіях, – це звернення уваги на проєкт не-антропоцентричної гуманітаристики та розгляд можливості її імплементувати в урбаністичні студії. Теорія Бруно Латура може бути розвинута та доповнена ідеями польської дослідниці Еви Доманської, яка переконує, що сучасний стан гуманітаристики потребує переформулювання наявних понять, створення нових поняттєвих мереж, які б дозволяли по-новому здійснити постановку проблеми речей, вийшовши за межі конструктивізму, семіотики чи теорії дискурсу [2]. Так, розвиток цього аспекту урбаністичних студій підсилить інший аспект, а саме – міждисциплінарність.

У статтях, що становлять методологічну частину книги, міждисциплінарність виводять із багатоаспектності предмета урбаністичних студій – міста. Крім того, автори констатують міждисциплінарність як, по суті, єдиний можливий шлях урбаністичних студій. Наприклад, у текстах надibuємо такі твердження: “Кордони між різними дисциплінами і дослідницькими галузями заважають побачити гібридність міських феноменів, яка наполегливо вимагає застосування до них як мінімум міждисциплінарних підходів. Сучасна урбаністична теорія можлива тільки як міждисциплінарна теорія” (Олена Петриківська). Міждисциплінарний характер приписують також окремим субжанрам урбаністичних досліджень. Наприклад, щодо підходу, який називають “біографія міста”, Інна Голубович, Фаріда Тихомірова та Марія Загурська пишуть таке: “Методологічний профіль “біографії міста” визначається застосуванням біографічного підходу в різних його міждисциплінарних варіаціях до вивчення феномену міста” (с. 41). Подібно пишуть Вікторія Константинова та Ігор Лиман про історичну урбаністику, яку визначають як “міждисциплінарну галузь знань, що вивчає урбанізацію як історичний процес” (с. 53). Ствердити міждисциплінарний характер урбаністичних студій – це шлях констатувати очевидність. Водночас не зовсім очевидним із текстів є характер цієї міждисциплінарності та принципи (епістемологічні, методологічні), на яких вона вибудовується, а також у чому проявляється її специфіка.

Основним предметом розгляду в межах проєкту є, можливо, й не місто. Специфічним предметом розгляду авторів у представлених текстах є щось, що використано в назві проєкту, а саме “обличчя” міста. Хоча англійською мовою коротка назва проєкту “CityFace” не дає нам простору для розвитку методологічних фантазій, оскільки однозначно говорить про форму однини, то український варіант дає можливість “перекидатися” від однини до множини. Тому ми можемо в представлених текстах помітити “обличчя” (faces, множ.) міста, які творять “обличчя” (face, одн.) міста. Можна спробувати припустити, що загальний намір авторів цієї частини рухається десь у цьому напрямі і прочитується в цьому ключі. Це нагадало прагнення відомого філософа Франца Брентано, яке він виголошує на початку праці “Психологія з емпіричної точки зору”: “...на місце психологій поставити психологію”. Ми припускаємо

доцільність перефразувати цей вираз і представити як гасло шляху до “нових обр’їв” досліджень міста – “на місце урбаністик поставити урбаністику”. Іншими словами, узагальнити різні способи дослідження міста, аби зрозуміти його загальні метанаукові основи.

Однак чи вдається реалізувати цей перехід від урбаністик до урбаністики? Адже “обличчя міста” тут постає в багатьох іпостасях. Автори текстів здійснюють спроби конкретизувати і концептуалізувати “обличчя міста” через низку інших понять: “історія міста”, “біографія міста”, “душа міста”, “міф-доля-біографія міста” (про що пишуть Інна Голубович, Фаріда Тихомірова та Марія Загурська, при цьому зосереджуючись на “біографії міста” як розумінні життя міста через виявлення його індивідуальності та особистості), “образ міста” (який дуже часто переплетений із стереотипами, про що у випадку Харкова пише Дмитро Чорний), чи навіть “ментальний образ” (про нього пише Андрій Артеменко, “Ментальний образ міст виникає як розуміння умов збереження самотності індивіда в оточенні міста”) чи “антропокартоїд” (поняття представлено в статті Інни Голубович, Фаріди Тихомірової та Марії Загурської і визначено як “карта-маршрут зміни людини в процесі проходження та прокладання нею своєї життєвої персональної траєкторії” (с. 39); йдеться про своєрідну антропологічну навігацію, коли мешканець міста вчиться розуміти власну подієвість). Виникає запитання, чи зводяться всі ці концепти до чогось одного, чи лишаються розмаїттям, що виражається своєрідним “конфліктом інтерпретацій” у тому сенсі, як його свого часу розумів Поль Рікер.

“Реконструюючи” загальний задум частини на основі представлених у ній статей і застосовуючи герменевтичний принцип “розуміти автора краще, ніж він сам себе розумів”, на мій погляд, варто більш детально розвинути ще одну тему щодо пошуку “нових обр’їв”. Саме формулювання поняття “нові обр’ї” закладає певний перспективний аспект, спрямований на виправлення, покращення ситуації. Таким чином, хоча й не прямо, ми мали вийти на той аспект урбаністики, який пов’язаний із політикою (в широкому сенсі, що відсилає до поняття “політичне”). Цього аспекту частково торкаються автори статей. Наприклад, Андрій Артеменко пише про “автентичність”, “справжність” у репрезентації міста: “Репрезентація міста – частина загального урбаністичного дизайну, яка неможлива без відсилань до екзистенційних переживань, що дає розуміння автентичності, справжності” (с. 26). Тема “автентичності” і “справжності”, якщо її розвинути, переплітається з темою дегуманізації міського (публічного) простору (якщо звернутися до політичної філософії, то можна говорити про політичний світ у цілому, а міський простір може бути представлений як утілення політичного світу, особливо якщо згадаємо про феномен полісу). Можна стверджувати, що доречним було б більш детально торкнутися питання про ідеологічний, емансипативний потенціал урбаністики. “Нові обр’ї” – це назва, яка спонукає подумати про помислення такої трансформації міського простору (чи формування такої парадигми міської спільноти), яке би передбачало звільнення людини від соціальних структур,

що зумовлюють відчуження людського буття в просторі соціального та привносять неавтентичні способи соціального буття людини. Як уже було згадано, в текстах натрапляємо на тему дегуманізації урбаністичного простору. І справді в умовах сучасності дуже часто можемо спостерігати кризу публічного простору. Зокрема, в наших містах відбувається “приватизація” публічних просторів, у результаті чого ми можемо спостерігати також і своєрідну мімікрію приватного простору, який намагається видаватися публічним (яскравий приклад – торгово-розважальні центри в сучасних містах).

Тема емансипативного потенціалу урбаністики корелюється з ідеєю “права на місто”, яку свого часу запропонував Анрі Лефевр і розвиває, наприклад, Девід Гарві (український переклад його книги “Бунтівні міста” нещодавно побачив світ у видавництві “Медуза”). Як пише останній, ця ідея виникає безпосередньо з міського життя, а не з інтелектуальних примх чи захоплень. “Вона виникає спершу на вулицях, у житлових кварталах як крик про допомогу й підтримку пригноблених у часи відчаю” [1]. Право на місто розуміють як право змінювати та перевинаходити місто згідно з власними прагненнями. Ця ідея цілком природно може поєднуватися з ідеями, висловленими в текстах цієї частини проєкту, що презентують антропологічний вимір міста. Звісно, в ідеях Девіда Гарві можна побачити надії сучасної лівиці щодо емансипативного потенціалу таких проєктів, як “Occupy Wall Street” чи протести за збереження Taksim Gezi Parki. Але в цій ідеї ми можемо вбачати також вираження певної універсальї політичної філософії, яка може бути проінтерпретована як одна із засад урбаністичних студій. Йдеться про те, що якщо сягнути початків політичної філософії, ми знайдемо ідею Платона та Аристотеля про автентичний (природний) зв’язок людини з полісом. Поліс сприймають як макроантропос, а порядок душі людини корелюється з порядком полісу. Звісно, можна заперечити доречність ототожнення полісу (який ми дещо ідеалізуємо як вираження демократичного устрою) із сучасним містом. Але в обох випадках ми натрапляємо на ідею спільноти, яку людина творить автентично і в якій повною мірою може реалізувати свою природу. Цей аспект буття міста і буття людини в місті заслуговує детальнішої уваги. Зрештою, у статті Оксани Міхеєвої, Олексія Мусієздова та Вікторії Середи, в якій здійснено огляд розвитку сучасної соціології міста в Україні, висловлено передбачення, що у фокусі соціологів-урбаністів будуть лишатися теми, які пов’язані зі зростанням структурно-економічних нерівностей, хижачкою будівельною політикою, процесами деіндустріалізації та декарбонізації регіонів, диверсифікацією сфер економічної діяльності, посиленням громадського активізму, побудовою більш відкритих, толерантних міських спільнот. Окреслений вище емансипативний потенціал міста дозволить краще зрозуміти як причину, так і спосіб актуалізації цих та подібних тем.

Завершу, знову ж, словами з роману Валер’яна Підмогильного: “...Місто пишно розгорнуло свої білі артерії і гордовито піднесло своє чоло... Місто вивернулось на сонці великим випещеним котом, примружуючи на світлі безліч очей, потягаючись і позіхаючи від насолоди. Воно лагодилось

спочивати”. До цього поетичного образу варто додати, що нашим сучасним містам, можливо, якраз і не вистачає “спочинку” за всіма тими трансформаціями, суперечностями, експлуатаціями, поневоленнями його просторів, які воно переживає. Не вистачає такого “спочинку”, який би явив людині в її прагненні екзистенційного здійснення в просторі міста естетику урбанізму, простір практичної (само-)реалізації, якій не перешкоджають обмеження породження відчуженістю та дегуманізацією. А тому місто може лаштуватися спочивати, а рефлексії щодо міста – аж ніяк... Бо, як ми знаємо, спочинок розуму породжує примар. А тому міркування, представлені в книзі, на мій погляд, закладають добрий фундамент для подальшої роботи “урбаністичного розуму”.

Бібліографічні покликання

1. Гарві Девід. Бунтівні міста. Від права на місто до міської революції. Київ: Медуза, 2021. С. 22.

2. Domańska Ewa. Humanistyka nie-antropocentryczna a studia nad rzeczami. URL: https://www.nck.pl/upload/archiwum_kw_files/artykuly/2_ewa_domanska_-humanistyka_nie-antropocentryczna_a_studia_nad_rzeczami.pdf

References

1. Harvi Devid. Buntivni mista. Vid prava na misto do mis'koyi revolyutsiyi (2021) [Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution]. Kyiv: Meduza, C. 22. [in Ukrainian].

2. Domanska Ewa. Humanistyka nie-antropocentryczna a studia nad rzeczami. URL: https://www.nck.pl/upload/archiwum_kw_files/artykuly/2_ewa_domanska_-humanistyka_nie-antropocentryczna_a_studia_nad_rzeczami.pdf

Наукове видання

Агора.
Журнал соціальних наук
Випуск 1, № 1

Agora.
Social Sciences Journal
Volume 1, Issue 1

Підписано до друку 27.01.2023 р. Формат: 100x70/16.
Гарнітура Cambria. Ум. друк. арк. 6,5. Обл.- вид. арк. 6,62.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Наклад 50 прим. Зам. № 7-23.

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

POLSKO-AMERYKAŃSKA
FUNDACJA WOLNOŚCI

POLISH-AMERICAN
FREEDOM FOUNDATION

FUNDACJA
LIDERZY
PRZEMIAN

The
Lane Kirkland
Scholarship
Program

